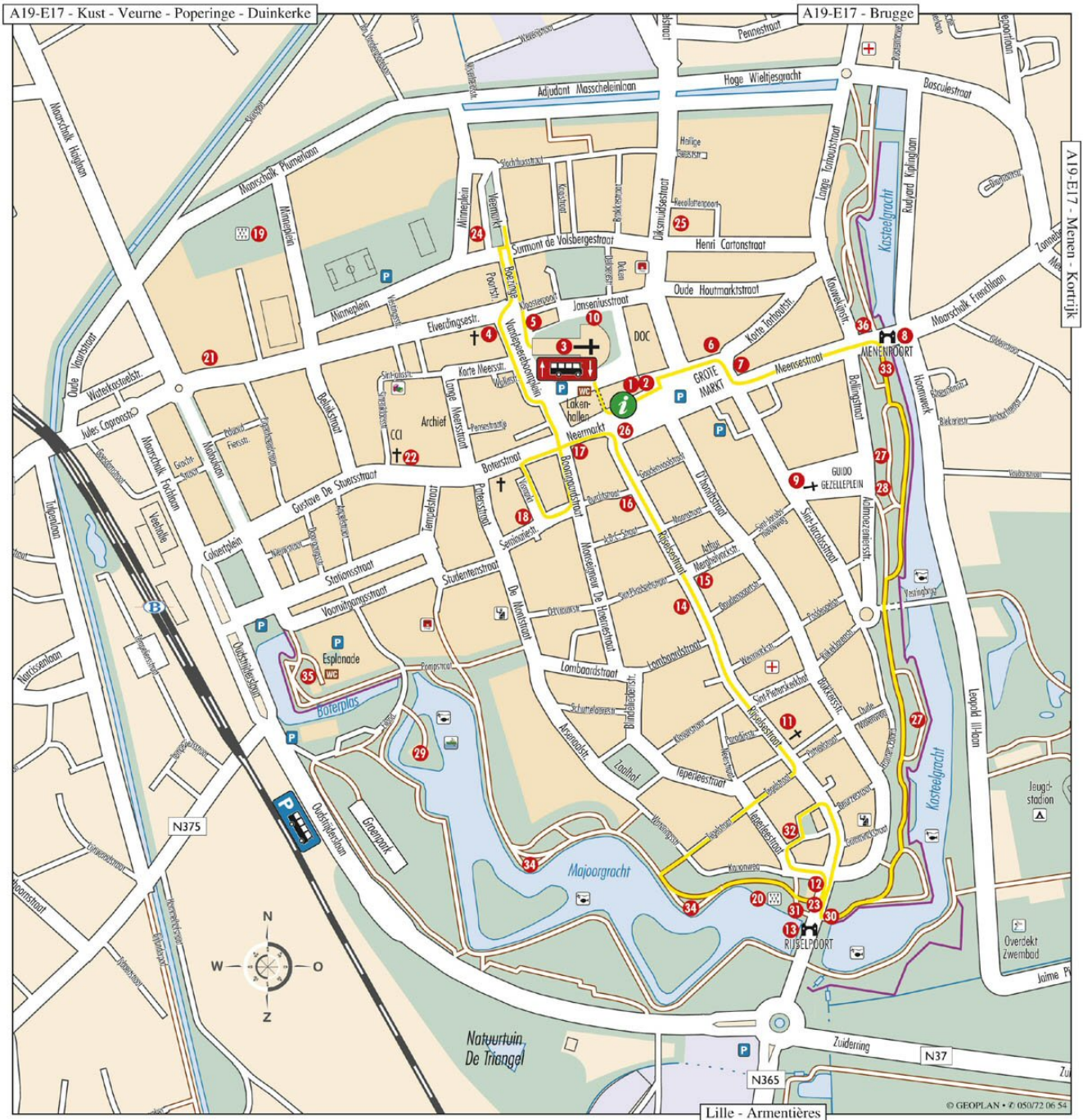

Remembrance weekend

11 – 12 – 13 november 2010

Stadsplan Jeper

Herdenking Wapenstilstand

- 08u45** Herdenkingshulde op de Franse militaire begraafplaats
Saint-Charles de Potyze in Ieper.
- 09u20** Koffie in tearoom Kom II Foo, Tempelstraat 7 in Ieper.
- 10u00** Vertrek via de Grote Markt naar de Menenpoort.
- 10u20** Vertrek "**Poppy Parade**" naar de Menenpoort.
- 10u30** Hulde aan het Belgisch monument.
Vertrek optocht met de Koninklijke Harmonie "Ypriana".
- 11u00** **Speciale Last Post plechtigheid onder de Menenpoort, opgeluisterd door o.a. het Ieperse Sint-Niklaas mannenkoor en de Koninklijke Harmonie "Ypriana".**
De plechtigheid wordt ook gecapteerd op een groot beeldscherm op de Grote Markt.
- 12u15** Wandeling van de Menenpoort via de vestingroute naar de Rijselpoort.
Bezoek onderweg aan **Ramparts Cemetery** aan de Majoorgracht.
- 13u15** Lunch in tearoom Kom II Foo.
- 14u30** Vertrek naar **Poperinge** -
Lijssenthoek Military Cemetery en bezoek aan enkele merkwaardige graven.
- 16u00** Terugkeer naar de kathedraal van Ieper.
- 16u30** Herdenkingsconcert in de Sint-Maartenskathedraal, Ieper.
"The Great War Remembered"
- 18u30** Einde.

Saint-Charles de Potyze

Momenteel zouden er op de begraafplaats Saint-Charles de Potyze 4.224 Franse militairen begraven liggen, waarvan er 762 niet geïdentificeerd konden worden. In het massagraf zouden er ondertussen 616 onbekenden begraven liggen, 7 meer dan vermeld wordt op de gedenkplaten.

Nabij de huidige begraafplaats bevond zich voor de oorlog een schooltje dat beheerd werd door het Sint-Jozefsinstituut in Ieper. Het schoolgebouw werd door Franse eenheden gebruikt als medische hulppost, *Poste de Secours de Saint-Charles de Potyze* genaamd.

De ingangspoort van de Franse militaire begraafplaats Saint-Charles de Potyze.

In de aangrenzende tuin werden de doden begraven. Het schooltje en de begraafplaats, die zich een groot deel van de oorlog op de frontlijn bevonden, raakten grotendeels verwoest. Het schooltje werd niet meer heropgebouwd.

Een calvariekruis met beeldengroep werd in 1968 op initiatief van het Comité d'Entente des Amis Combattants d'Ypres opgericht. Vooraan ligt een dode soldaat, vóór het kruis staan drie treurende vrouwen. Op een sokkel staan Maria en Johannes die de gekruisigde Christus ondersteunen.

Aan het begin van de oorlog werden militairen doorgaans begraven in massagraven van maximaal 100 personen, terwijl officieren een apart graf kregen. Maar door de oorlogssituatie werden militairen meer en meer individueel begraven.

Aan het front begonnen de soldaten zelf individuele graven aan te leggen en te versieren. Bij medische hulpposten ontstonden kleine begraafplaatsen waar de militairen, die op verschillende tijdstippen stierven, afzonderlijk begraven werden.

Vanaf 29 december 1915 werd uiteindelijk een Franse wet van kracht, waarbij het principe van een individueel en eeuwig graf voor iedere persoon gold.

Onder druk van de publieke opinie liet de Franse regering in 1920 uiteindelijk toe dat de Franse doden gerepatriëerd werden. De Franse staat kwam zelfs gedeeltelijk tussen in de kosten die dergelijke repatriëring met zich meebracht.

De overgebleven lichamen werden gegroepeerd op grotere begraafplaatsen en *ossuaires* of massagraven. Indien het graf van een familielid ter plaatse bleef, kon de familie eenmaal per jaar op kosten van de staat een pelgrimstocht ondernemen naar het graf. Omdat vele begraafplaatsen door deze mogelijkheid tot repatriëring bijna leeg kwamen te staan of enkel nog onbekenden bevatten, werden de overgebleven graven stapsgewijs gehegroepeerd en geconcentreerd. Van de circa 50.000 Franse doden op Belgische bodem, rusten er nu nog zo'n 12.000 op 39 begraafplaatsen in de Westhoek. De grootste *ossuaire* is die op de Kemmelberg (Heuvelland). Saint-Charles de Potyze is de grootste Franse militaire begraafplaats in België.

Het monument boven het massagraf achteraan de begraafplaats, in 1947 opgericht door de Ieperse bevolking ter vervanging van het arduinen monument in de centrale laan.

Saint-Charles de Potyze circa 1930.

Deze begraafplaats werd op 2 mei 1928 ingewijd. Van veel oorspronkelijke graven uit 1914 en 1915, die voornamelijk tijdens de Derde Slag om Ieper vernield raakten en die later teruggevonden werden, kon geen identificatie meer gebeuren: deze stoffelijke resten kwamen terecht in de massagraven. Vanaf 1919 werd de begraafplaats hersteld en werden geïsoleerde graven uit de omliggende slagvelden en kleinere begraafplaatsen toegevoegd. Een groot deel van deze graven is afkomstig uit de omgeving van Poperinge.

Een hoefijzervormige grafsteen voor moslims, een kruis voor christenen, een afgeronde stèle met een davidster voor joden.

De Menenpoort

De Menenpoort is één van de bekendste monumenten van de Eerste Wereldoorlog. De poort werd door de Britse architect Sir Reginald Blomfield ontworpen als een klassieke triomfboog op de plaats van de vroegere doorgang doorheen de stadsomwalling richting Menen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de Menin Gate niet meer dan een doorgang in de vestingen, geflankeerd door de beelden van twee leeuwen die het stadswapen vasthielden. Deze zwaar beschadigde, maar intussen gerestaureerde leeuwen werden in 1936 aan Australië geschonken, waar ze nu het graf van de Onbekende Soldaat sieren in het Australian War Memorial in Canberra.

Omdat langs de Menenpoort duizenden Britten naar het front optrokken, werd dit de uitverkoren plek om het meest prestigieuze Britse monument te bouwen.

Omwille van zijn ontstaansgeschiedenis – monument ter herinnering aan wapenfeiten, maar ook monument ter nagedachtenis van de vermisten – heeft de Menenpoort een ietwat dubbel karakter: zowel triomfantelijk (uitzicht als triomfboog, leeuw op oostzijde) als piëteitsvol (de namenlijsten, de sarcofaag op de westzijde). Daardoor kan iedereen er de interpretatie aan geven die hij of zij wil. De Menenpoort groeide binnen de kortste keren uit tot een bedevaartsoord voor al wie een familielid in de Salient verloren had.

Het grootse monument werd ingehuldigd op 24 juli 1927 in aanwezigheid van de Belgische koning Albert I en de Britse veldmaarschalk Plumer. Tijdens de openingsceremonie speelden klaroenblazers van de Somerset Light Infantry voor het eerst de Last Post. Dat maakte sterke indruk op de Ieperse politiecommissaris Pierre Vandenbraambussche en hij vatte het plan op om een ceremonie met een meer permanent karakter op te zetten.

De Last Post werd nog twee maanden lang na de inhuldiging gespeeld en vanaf 1 juli 1928 werd het een dagelijkse gewoonte. Sindsdien heeft de Last Post iedere avond weerklonken, of er nu weinig of geen volk was, ondanks hittegolf, sneeuwstorm of zwaar onweer. Enige onderbrekingen in deze lijst waren de periodes van 1 oktober 1928 tot 1 mei 1929 en tijdens de bezetting gedurende de Tweede Wereldoorlog. Maar op de dag zelf van de bevrijding (6 september 1944) reeds werd de traditie hernomen.

Op de stenen platen van de panelen binnenin de Menenpoort, tegen de muren van de trappen en onder de galerijen, zijn ongeveer 55.000 namen gebeiteld van vermisten en niet-geïdentificeerde gesneuvelden vóór 15 augustus 1917. De namen van circa 35.000 andere vermisten werden gebeiteld in de muren van het Tyne Cot Cemetery in Passendale.

11.00 hrs Menin Gate

special Armistice Ceremony

Geef acht (Klaroeners)	1'
Prominenten groeten: - de brandweerkorpsen, - het peloton van de CCMP (<i>Competentiecentrum Materieel en Producten - Ieper</i>) en - SHAPE (<i>Supreme Headquarters of the Allied Powers in Europe – Casteau nabij Mons</i>)	3'
Toespraak door Benoit Mottrie, voorzitter Last Post Association	3'
Gebeden - E.H. Deken Hemeryck - Reverend-Canon Llewellyn - Dominee van Andel	5'
Last Post (Klaroeners)	2'
Exhortation door een vertegenwoordiger van het British Legion	2'
<i>Vers vier van het gedicht 'For the Fallen' van Laurence Binyon wordt voorgelezen:</i>	
<p>They shall grow not old, as we that are left grow old: Age shall not weary them, nor the years condemn. At the going down of the sun and in the morning We will remember them.</p>	
Minuut stilte	1'
Lament door een Piper	3'
Een <i>lament</i> is een klaaglied.	
Neerlegging van kransen door ambassadeurs en prominenten. Ondertussen speelt Ypriana <i>O Valiant Hearts</i> , zij worden vocaal begeleid door het Sint-Niklaas mannenkoor.	15'
Reveille (Klaroeners)	2'
God save the Queen (Ypriana)	3'
Brabançonne (Ypriana)	3'

The Last Post Association

Sinds 1 juli 1928 wordt iedere avond, precies om 20u00, de Last Post geblazen onder de Menenpoort in Ieper. Dit dagelijks eerbetoon, uitgevoerd door klaroenspelers van de stedelijke brandweer, houdt de herinnering levend aan de soldaten van het Britse Keizerrijk die streden en sneuvelde in de Ieperboog tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Toen de initiatiefnemer, politiecommissaris Pierre Vandenbraambussche, mensen zocht die de Last Post wilden blazen, vond hij gehoor bij de Ieperse brandweer. Nog altijd zijn het brandweermannen die in uniform de ceremonie gestalte geven. De klaroenen zijn eigendom van de Last Post Association. Eén van de instrumenten kreeg de vereniging cadeau van een oudstrijder uit Liverpool die met de voetbalpronostiek een pak geld had gewonnen. Twee andere klaroenen deden dienst in de loopgrachten tijdens de 'Groote Oorlog'.

In 1930 werd het Last Post Committee opgericht: een onafhankelijke vereniging die tot belangrijkste doel heeft de dagelijkse Last Post ceremonie in ere te houden. Al op het einde van de jaren 1920 werden de klaroeners van de brandweer definitief ingezet om de Last Post te blazen onder de Menenpoort. De brandweercommandant, houthandelaar Vergracht, was één van de stichters van het Last Post Committee. De praktische schikkingen werden overgelaten aan een gegeradeerde van de brandweer, in casu Amedee Deplancke, die later zelf commandant werd.

De klaroenblazers droegen het uniform van de brandweer omdat het Committee geen financiële middelen had om eigen uniformen te kopen. Britse brandweerkorpsen concludeerden hieruit dat de Last Post een brandweercreatie was, en dat leidde tot hun bezoeken.

Ondertussen zijn die bezoeken op 11 november een soort traditie geworden en die hebben een dusdanig succes gekend, dat vaak nieuwe groepen geweigerd moesten worden. Nu werken die brandweerkorpsen mee aan o.a. de Poppy parade en ook aan het concert.

In de vele jaren sinds haar instelling hebben talrijke binnen- en buitenlandse prominenten de Last Post bijgewoond. Onder hen onder meer alle Belgische koningen sinds de Eerste Wereldoorlog, verschillende leden van de Britse koninklijke familie, oud-president George Bush senior van de Verenigde Staten, Paus Johannes-Paulus II en Moeder Theresa.

De Last Post Association werd door de Vlaamse Gemeenschap bekroond met de Cultuurprijs Vlaanderen 2008 in de categorie vrijwilligers.

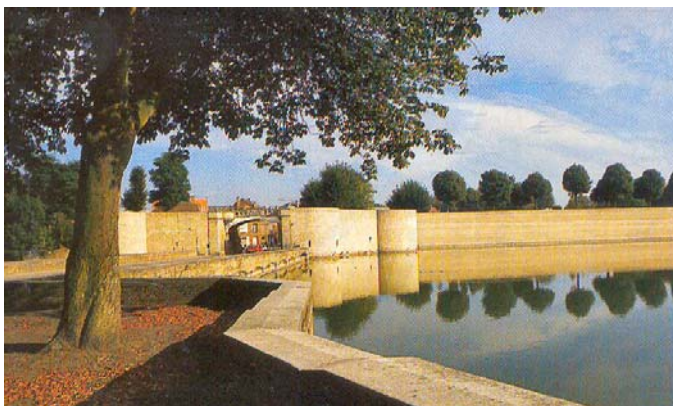
De Vestingroute

De vestingen van Ieper zijn de best bewaarde van ons land. Hun verhaal begint tien eeuwen geleden toen de stad ontstond aan de oevers van de Ieperlee. Eerst waren de vestingen niet meer dan een aarden wal met grachten. Later kwamen er stenen muren en torens. Nog later groeiden ze uit tot een complex geheel met bastions, versterkingen, grachten en eilanden; tot ze omvangrijker werden dan de stad die ze beschermden.

Nu groeien er bomen en struiken, wilde planten en gras op de oude wallen rondom de stad. De vestingen vormen een lint van vriendelijk, streekeigen groen. Precies die combinatie tussen de historische omgeving en het parklandschap maken van de Vestingroute een boeiende ervaring. Wie oog heeft voor natuur ontdekt bovendien mooie diersoorten: heel wat vogels, vlinders en amfibieën vinden in en om de vestingen hun vaste stek. De typische muurplanten geven de oude muren een bijzonder cachet.

Over de hele route (waar wij slechts een gedeelte van aflopen) staan infoborden verspreid. Ze vertellen meer over de verschillende facetten van de vestingen: over hun turbulente geschiedenis, over de evolutie van de middeleeuwse stadswallen tot het Franse vestingcomplex, over de techniek van het oorlogvoeren en over de groei van de stad.

De Vestingroute is het hele jaar door voor iedereen vrij toegankelijk en is vlot bereikbaar voor rolstoelen en kinderwagens.

Kom il Foo

Het ontbijt en de lunch in Kom il Foo zijn intussen een traditie geworden.

We worden er opnieuw vriendelijk onthaald en kunnen er weer genieten van de speciaal voor ons gemaakte verse hutsepot!

Snack - Tea-Room

mooi en rustgevend interieur met binnenterras

Specialiteit Wok à la Carte

Open tot 20u30,
dinsdag tot 18u00.
Bij reservatie open voor iedereen tot...

Tempelstraat 7
8900 Ieper

Tel. & fax: 057/46.99.55

• Zondag gesloten •

Ramparts Cemetery (Lille Gate)

Ramparts Cemetery - Lille Gate ligt ten westen van de Rijselpoort op de vestingen. Onder de begraafplaats lagen er *dugouts*. De grafstenen zijn allemaal naar de Majoorgracht gericht. Het waren Franse troepen die in oktober 1914 met de aanleg van de begraafplaats begonnen. Britse eenheden gebruikten Ramparts Cemetery met intervallen van februari 1915 tot april 1918.

Hier worden 193 doden van het Gemenebest herdacht, 9 daarvan zijn niet geïdentificeerd. Zij zijn afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk (158), Canada (10), Australië (11) en Nieuw-Zeeland (14 - allen Maori's). Ramparts Cemetery is nu, naast het veel grotere Ypres Reservoir Cemetery, de enige militaire begraafplaats binnen de stadswallen. Op 11 november 1999 werden er vier onbekende soldaten begraven die werden gevonden bij opgravingen naast de Sint-Jacobskerk. De begraafplaats is omgeven door een taxushaag, symbool voor de eeuwige liefde.

Op de begraafplaats werd ook de urne met de as van de auteur Rose Coombs begraven. Daarvoor werd hoogst uitzonderlijk toestemming gegeven, mits er op geen enkele manier op de begraafplaats zelf een aanduiding te vinden zou zijn. Rose Coombs (MBE) is de schrijfster van "Before Endeavours Fade", een boek dat zorgde voor een heropflakking van het oorlogstoerisme. Zij was ook jarenlang werkzaam in het Imperial War Museum. Rose overleed op 7 januari 1991 en zij liet aan de stad Leper als legaat haar bibliotheek met boeken over de Eerste en Tweede Wereldoorlog na. Zij was een begrip in Leper en zij wandelde destijds graag op de vestingen, die zij betrad aan de Rijselpoort.

De Lakenhalle en het Belfort

De Ieperse Lakenhalle is Europa's grootste burgerlijke gebouw in gotische stijl. De oorspronkelijke halle werd gebouwd tussen 1200 en 1304, het belfort is 70 meter hoog.

De lakenhalle werd tijdens de Eerste Wereldoorlog volledig vernield en de restauratie werd pas voltooid in 1967. De architecten, waaronder Jules Coomans, opteerden voor een getrouwe reconstructie waarbij weliswaar moderne materialen gebruikt werden. Onderaan zijn de originele stenen nog zichtbaar, dit zijn de grootste.

De Lakenhallen werden vroeger gebruikt als verhandelingsplaats van laken, in elke deuropening onderaan het belfort werd het laken verkocht. Ieper was zeer befaamd in de middeleeuwen vanwege de goede kwaliteit van het laken. Na Gent en Brugge was Ieper toen de derde belangrijkste stad van Vlaanderen.

Tegenwoordig is de Lakenhalle een door de UNESCO beschermd monument. In de hallen is ook het 'In Flanders Fields' museum gevestigd.

Het In Flanders Fields museum

Enkele maanden na de Duitse inval in België op 4 augustus 1914 liep het front vast bij de kleine, middeleeuwse stad Ieper. Van oktober 1914 tot oktober 1918 bevond het slagveld zich op luttele kilometers van het centrum. De loopgraven lagen van noord naar zuid in een boog rond Ieper. In die fameuze *Ieperboog* of *Ypres Salient* werden maar liefst vijf bloedige veldslagen uitgevochten.

Op 22 april 1915 begon de Tweede Slag bij Ieper met de eerste gasaanval ooit. Het chloorgas doodde duizenden geallieerde militairen, vooral Franse troepen met heel wat Noord-Afrikanen. Ook later in de oorlog bleek de *Ypres Salient* een experimenteel slagveld te zijn: hier werd in juli 1915 voor het eerst een vlammenwerper ingezet. In juli 1917 is het de beurt aan het verschrikkelijke mosterdgas, ook wel 'Ieperiet' genoemd.

Van 31 juli tot 10 november 1917 woedde de Derde Slag bij Ieper, ook wel 'Slag bij Passendale' genoemd. Het was een slachting zonder weerga en over de zin van dit offensief wordt nog altijd gediscussieerd.

In de loopgraven en in het niemandsland rond de stad sneuvelden ongeveer een half miljoen mensen tussen 1914 en 1918. Onder hen niet alleen Duitsers, Fransen, Britten en Belgen maar ook Marokkanen, Algerijnen, Tunesiërs, Senegalezen, Canadezen, Australiërs, Nieuw-Zeelanders, Zuid-Afrikanen, Chinezen, Indiërs, Jamaicanen en nog vele andere nationaliteiten.

Tijdens de vier jaar durende oorlog werd de stad in het hart van de Ieperboog letterlijk met de grond gelijkgemaakt. De laatst overgebleven inwoners werden begin mei 1915 verplicht geëvacueerd. Vanaf dan woonde er niemand meer in de spookstad Ieper.

Begin 1919 keerden de eerste bewoners naar hun vernietigde stad terug en begon schoorvoetend de wederopbouw. De eerste jaren woonden de teruggekeerde en de nieuwe Ieperlingen in houten noodwoningen. Vanaf 1921 kwam de wederopbouw pas echt op gang. Nog in de jaren 1920 werden ook de meer dan honderdvijftig militaire begraafplaatsen in en om de stad aangelegd en werden monumenten gebouwd waarvan de Menenpoort de belangrijkste was.

Die monumenten en begraafplaatsen, maar ook de al dan niet getrouw heropgebouwde huizen herinneren ons tot op vandaag aan de zinloosheid van de oorlog en aan de meest tragische periode uit de geschiedenis van Ieper.

Het thema van het In Flanders Fields Museum is universeel maar tegelijk verankerd in tijd en ruimte. De permanente tentoonstelling belicht de aanloop tot de Eerste Wereldoorlog, de verwoesting van de oorlogsjaren en de naoorlogse periode.

In het museum zijn het vooral de verhalen van de 'kleine man' die de bezoeker aangrijpen. Stemmen en gezichten van échte mensen maken de oorlog tastbaar en persoonlijk. Zij confronteren ons met hun oorlog, hun verleden.

Geluidseffecten en audiovisuele evocaties van *No Mans Land* en een veldhospitaal overweldigen onze zintuigen en emoties. Meer dan vijfhonderd originele objecten, authentieke wapens en verhelderende maquettes maken de oorlog pijnlijk tastbaar. Een absolute aanrader zijn de personenkiosken waarop elke bezoeker het wel en wee van een uniek personage kan volgen.

Lijssenthoek Military Cemetery

Tijdens de Grote Oorlog lag het gehucht Lijssenthoek pal op de hoofdcommunicatielijn tussen de geallieerde bases in het hinterland en de *Ypres Salient*, de Ieperboog. Dicht bij het front maar toch buiten het bereik van de Duitse artillerie en dus de ideale plaats voor allerlei voorzieningen voor de gewondenverzorging.

Franse, Britse en Canadese veldhospitalen werden er gedurende de oorlog gevestigd. Ze groeiden uit tot de grootste militaire hospitaalbegraafplaats van het Gemenebest in de Ieperboog, het 'Lijssenthoek Military Cemetery'. Deze immense dodentuin met slachtoffers uit niet alleen het Verenigd Koninkrijk maar ook uit Australië, Canada, de Caraïben (*West-Indies*), China, Duitsland, Frankrijk, India, Nieuw-Zeeland, de Verenigde Staten van Amerika en Zuid-Afrika, is een grauwe spiegel van de Eerste Wereldoorlog.

Een soldaat die gewond raakte in de Ieperboog werd afgevoerd naar één van de veldhospitalen. Wie het niet haalde, werd ter plaatse begraven. De gevechten in de *Ypres Salient* resulteerden in bijna elfduizend grafstenen, die evenveel persoonlijke verhalen toedekken.

Op zijn hoogtepunt (augustus 1916 – januari 1918) telt de voormalige boerderij Remi vier grote veldhospitalen, verspreid over een terrein van vijftig hectare. Bij de hoeve van Remi is er zelfs een treinstation, *Remi Siding*. Op de kaart met loopgraven, de *trench map*, staat de boerderij aangeduid als *Remi Farm*.

In augustus 1916 neemt de mobiele eenheid van het Tweede Canadese CCS *Casualty Clearing Station* de gebouwen over van de Fransen. Het barakken- en tentenkamp wordt aanzienlijk uitgebreid. Het Tweede Canadese CCS, het Derde Canadese CCS, het Tiende CCS (Brits) en het Zeventiende CCS (Brits) brengen samen nog 4.000 hospitaalbedden aan. De site krijgt stilaan het uitzicht van een heus dorp. Er worden straten aangelegd en bloemen geplant, er komt een elektriciteitscentrale en een waterzuiveringstation. Het personeel kweekt groenten. Concertjes en een voetbalmatch zorgen voor de nodige afleiding.

Oorlogsdagboeken

De activiteiten op de site worden gerapporteerd in de oorlogsdagboeken van de veldhospitalen. De notities over Remi starten in augustus 1916 met het logboek van James Edgar Davey, de bevelvoerende luitenant-kolonel van het Tweede Canadese CCS. Hierin beschrijft hij de vele infrastructuurwerken met minutieuze schetsen. De luitenant-kolonel brengt in zijn '*war diary*' ook verslag uit over de impact van het oorlogsgebeuren op de hospitaalsite. Bombardementen op Poperinge doen de houten barakken daveren, schrapnels (*projectielen gevuld met scherven*) scheuren de tentzeilen kapot. Hij beschrijft ook het neerhalen van een observatieballon en hoe de piloot zich met zijn parachute weet te redden.

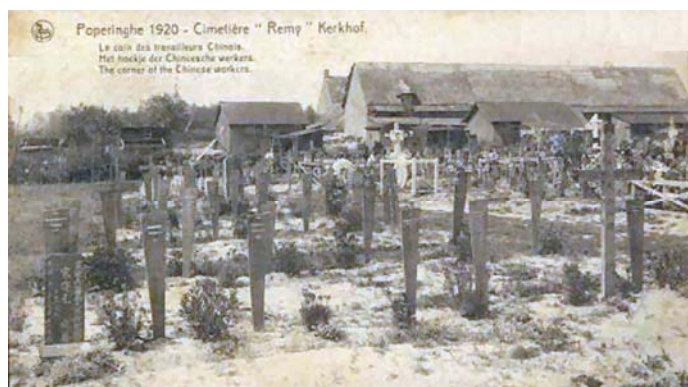
Dagelijks sluit hij zijn notities af met een overzicht van het weer. Deze oorlogsdagboeken zijn uniek bronnenmateriaal, omdat ze rechtstreeks en ter plaatse neergeschreven zijn en een vrij objectief verslag van de medische hulpverlening geven. Vaak vermeldt de accurate schrijver ook de naam en/of het registernummer van soldaten en personeelsleden. Zulke naamsverwijzingen helpen op hun beurt weer om het persoonlijke verhaal van de individuele soldaat te reconstrueren.

De begraafplaats groeit

De rapporteringen zijn genadeloos: wie het niet haalt, wordt ter plaatse begraven. Soldaten en officieren worden apart gelegd. De soldaten zijn in een deken gewikkeld, de officieren krijgen een houten kist. Zo groeit de begraafplaats gestaag. Juli 1915 is een droeve piekmaand: ze sluit af met 137 begrafenissen. Op 31 juli laten zestien mannen het leven, het is tevens de eerste dag dat er meer dan tien doden vallen. De dag ervoor voltrok zich op het Hooge (Zillebeke) de eerste Duitse aanval met vlammenwerpers. Frontgebeurtenissen weerspiegelen zich in wezenloze en soms hallucinante cijfers.

De piekmomenten op Lijssenthoek volgen elkaar op. Eind 1915 liggen er bijna duizend soldaten begraven, in 1916 komen er 1.880 kruisen bij. 1917 bezorgt de dodenakker net geen 5.700 graven. Het jaar daarop zijn dat er nog meer dan tweeduizend en zelfs in 1919 komen er nog graven bij. Van april tot augustus 1918, bij het Duitse lenteoffensief, trokken de verzorgingsposten achteruit. Britse en Franse *Field Ambulances* namen de plaats van de *CCS* in.

Op Lijssenthoek wordt na de oorlog een *Stationary Hospital* met 400 bedden ingericht. Hier worden zieke of gewonde slachtoffers behandeld. Heel wat arbeiders van het Chinese *Labour Corps* worden door de Spaanse griep geveld. Vijfendertig van hen liggen op Lijssenthoek begraven. De laatste die op de begraafplaats terecht komt, is soldaat Meldrum. Hij sterft op 18 juni 1921 en brengt het eindtotaal van Lijssenthoek op 10.788 graven...

Chinese graven op "Remy"-kerkhof in 1920.

Op Lijssenthoek Military Cemetery zijn in totaal 10.788 graven. Vroeger waren er ten westen van de *Stone of Remembrance* meer Amerikaanse graven. Op drie na werden die echter gerepatrieerd of overgebracht naar de Amerikaanse begraafplaats *Flanders Field* in Waregem.

Nationaliteit	Aantal
Australië	1.131
Canada	1.058
China (<i>Chinese Labour Corps</i>)	35
Duitsland	223
Frankrijk	658
India	2
Nieuw-Zeeland	291
Verenigd Koninkrijk	7.355
Verenigde Staten van Amerika	3
Zuid-Afrika	29
Totaal	10.785

Het poortgebouw dat toegang geeft tot de begraafplaats.

Spiegel van een alledaagse oorlog

Wat Lijssenthoek zo uniek maakt, is vooral het historische belang van de locatie. Het onderzoek naar de begraafplaats vertrekt vanuit de *'facts and figures'*, maar wil uiteindelijk het menselijke verhaal achter de namen op de grafstenen achterhalen. Momenteel werken enkele medewerkers volop aan het project 'Spiegel van een alledaagse oorlog'. Zij onderzoeken de historiek van de plaats en verzamelen de persoonlijke verhalen van de slachtoffers.

Deze begraafplaats weerspiegelt het dagelijkse oorlogsgeweld in de Ieperboog. Piekdagen op Lijssenthoek verwijzen steeds naar een gebeurtenis aan het front, zij het met één, twee of drie dagen vertraging.

Sir Reginald Blomfield

Lijssenthoek Military Cemetery is een realisatie van Sir Reginald Blomfield. De architect ontwierp in opdracht van de *Commonwealth War Graves Commission* ook het *Cross of Sacrifice* en de Menenpoort. De eerste plannen voor de definitieve aanleg van Lijssenthoek dateren van 1918 en in 1922 is de aanleg van de begraafplaats zo goed als voltooid. De grafstenen zijn gekapt uit grijze *Hopton Wood* kalksteen. De begraafplaats is volledig aangelegd in de stijl van de *'formal architecture'* die Blomfield vertegenwoordigde: strakke lijnen en lichtjes verhoogde terrassen, zodat de bezoeker toch hier en daar een overzicht krijgt van de immense begraafplaats.

Bezoekerscentrum

Aan de noordoostelijke zijde komt straks het onbemande interpretatiecentrum, op de historische gronden van het *Casualty Clearing Station*. Het centrum, waarvan de inhoudelijke input geleverd wordt door wetenschappelijk onderzoek, opent de deuren in het najaar van 2012.

Enkele merkwaardige graven

PLOT I

B 14A: Lance Corporal (Soldaat 1ste Klas) **ALDERSON G.**, *Albert Medal*, overleed op 31-jarige leeftijd op 15 oktober 1915. Op de avond van 14 oktober 1915 was Anderson met drie anderen in een magazijn bezig granaten te stapelen, toen een granaat viel en de tijdsinstelling in werking trad. Anderson wist dat de granaat binnen enkele seconden zou ontploffen en dat hem weggoeien door het venster manschappen die buiten aan het werk waren in gevaar zou brengen. Hij raapte de granaat op en rende ermee naar buiten. De granaat ontplofte bij de deur en rukte zijn hand af. Er kon geen hulp meer baten en hij stierf in de hevigste pijnen. Anderson redde ten koste van zijn eigen leven dit van vele anderen. Hij werd postuum met de *Albert Medal* onderscheiden. Deze hoge onderscheiding voor het redden van levens werd in totaal slechts 6 keer uitgereikt in de Ieperboog.

B 20A: Private **SHEPPARD A.L.** Hij was afkomstig uit Bermuda.

PLOT II

A 3: Lieutenant **HARVEY G.F.**, Royal Flying Corps. Er zijn hier ongeveer 100 piloten begraven, de hoogste concentratie aan het Westelijk Front.

A 4: Captain **OGILVIE-GRANT J.**, was de 11de graaf van Seafield, 30ste *Chief* van de Schotse clan Grant en burggraaf van Reidhaven. Hij overleed aan de gevolgen van opgelopen verwondingen op 12 november 1915 op 39-jarige leeftijd.

A 27: Brigadier General **FITTON H.G.**, *Companion of The Most Honourable Order of the Bath*, *Distinguished Service Order*. Zijn opvolger was Brigadier General GORE (zie Plot XXVI).

De oudste en jongste gesneuvelde naast mekaar:

D 36A: Pionier **WAPLE W.**, 52 jaar.

D 37: Private **SNADDON D.**, 15 jaar.

PLOT V

A 17: Captain **WOODS T.Z.**, Canadian Army Veterinary Corps.

PLOT VI

A 38: Major General **MERCER M.S.**, *Companion of The Most Honourable Order of the Bath*. Hoogste in rang gesneuvelde Canadees tijdens de Eerste Wereldoorlog.

C 36A: Driver **FERNALD L.W.**, Amerikaan die dienst nam in het Canadese leger uit wraak voor het kelderen van de Lusitania.

PLOT VII

D 32A: Private **LYNN John** stierf op 26-jarige leeftijd op 9 augustus 1916 aan de gevolgen van gas. Hij is één van vier broers die tijdens de Eerste Wereldoorlog stierven tijdens hun militaire dienst. Twee broers zijn begraven in België: John op Lijssenthoek en Robert op Hop Store Cemetery in Vlamertinge. Een derde broer is begraven in Frankrijk en de vierde rust in Israël.

PLOT VIII

B 17A: Private **GASPE J.**, stamnummer 57834, behoorde tot het 20ste Bataljon Canadese Infanterie, dat deel uitmaakte van het Centraal Ontario Regiment. Hij overleed op zondag 25 juni 1916 en was 32 jaar oud. J. Gaspé was de zoon van John Baptiste Gaspé, opperhoofd van de Irokezen, een trotse Indianenstam uit de streek van de Grote Meren in Canada.

B 27: Private **DE LISLE A.L.**, zijn broer is begraven op IX, D 19A.

PLOT IX

D 19A: Private **DE LISLE A.W.**, zijn broer is begraven op VIII, B 27.

PLOT XIII

A 21: The Reverend **SCHOOLING C.H.**, aalmoezenier.

A 30: Lieutenant **RAPHAEL John Edward**, stierf op 11 juni 1917 aan de gevolgen van verwondingen opgelopen tijdens de Slag om Mesen. Hij was 35 jaar oud. John Edward Raphael was een voormalig rugbyspeler van de Engelse nationale ploeg.

PLOT XIV

A 15: Lieutenant **WALTER S.R.P.**, van het Royal Flying Corps met 6 overwinningen op zijn naam.

PLOT XVI

A 3: Staff Nurse **SPINDLER Nellie**. Slechts 2 vrouwelijke Britse oorlogsslachtoffers van de Eerste Wereldoorlog zijn begraven in België. De ene is verpleegster Nellie Spindler die op 26-jarige leeftijd sneuvelde op 21 augustus 1917 tijdens haar dienst in een veldhospitaal. De andere is Sister E.M. Gladstone die rust op de begraafplaats Belgrade (I A 5) in Namen.

Nellie Spindler werd geboren in Wakefield in 1891 als dochter van George en Elizabeth Spindler. Haar vader was inspecteur bij de plaatselijke politie. Wanneer de oorlog uitbreekt worden niet alleen mannen gemobiliseerd. Het Britse leger heeft ook nood aan gekwalificeerde verpleegsters.

Nellie neemt dienst bij de *Queen Alexandra's Imperial Military Nursing Service* en gaat werken in de veldhospitalen van het westelijk front. De veldhospitalen of *Casualty Clearing Stations* (ook kortweg *CCS* genoemd) waar Nellie werkt, bevinden zich meestal op een veilige afstand van het front. In de zomer van 1917 is zij aan de slag in het 44ste *CCS* in Brandhoek, een gehucht tussen Poperinge en Vlamertinge.

Dit veldhospitaal ligt dicht bij het front omdat het gespecialiseerd is in het behandelen van buikwonden: die moeten zo snel mogelijk verzorgd worden omdat zij het makkelijkst ontsteken.

Op 31 juli, de eerste dag van de Derde Slag om Ieper, wordt dit veldhospitaal overspoeld door gewonden. Ondanks de moeilijke omstandigheden doet Nellie haar werk goed en de hoofdzuster is vol lof over haar.

Omdat het veldhospitaal van Brandhoek vlak naast een spoorweg en een munitiedepot ligt, wordt het vaak beschoten. Zo ook op dinsdag 21 augustus 1917.

Rond 11 uur slaat een granaat in. Twee verplegers zijn op slag dood, Nellie raakt zwaargewond. De hoofdzuster komt aangerend, maar er kan geen hulp meer baten. Twee minuten later verliest Nellie het bewustzijn. Twintig minuten later is zij dood.

Nog diezelfde dag wordt het veldhospitaal geëvacueerd en overgebracht naar Lijssenthoek. Ook de stoffelijke resten van Nellie worden meegenomen.

Een dag later krijgt ze een plechtige begrafenis op de begraafplaats van Lijssenthoek. Haar kist werd, gedrapeerd onder de Union Jack, gedragen door zes officieren.

Zij rust nu op Lijssenthoek, als enige vrouw tussen 10.800 mannen...

PLOT XIX

A 1A: Gunner **JONES R.H.**, zijn epitaaf is in het Welsh geschreven: HEDDWCH IN IWCH, wat betekent *Peace to you*.

PLOT XXI

FF 21: **SOWAR HARDIT SINGH**, één van de twee Indiërs die hier begraven zijn.

H 17: Private **KING Reginald**. Na het sneuvelen van hun jongste zoon Reginald week de familie uit naar de Verenigde Staten. Hun oudste zoon Harry Arthur nam dienst in het US Army en ligt hier ook, als Amerikaan, begraven (XXXII A 11).

PLOT XXV

B 22: Private **BAKER W.**, in Poperinge geëxecuteerd voor "desertie".

J 1: Captain **LOYD A.T.**, Royal Flying Corps. Hij behaalde 6 overwinningen in de lucht en werd neergeschoten door de Duitse vlieger Berthold Rudolf.

PLOT XXVI

FF 1: Brigadier General **GORE R.C.**, was de opvolger van generaal Fitton (zie Plot II).

PLOT XXVIII

D 12A: Sapper **MAINWAIRING W.**, zijn tweelingbroer Dan ligt begraven op Bedford House Cemetery in Ieper.

PLOT XXXI

BB 5: Private **JEFFERIES D.A.**, stierf door longontsteking op 13 augustus 1920. Hij was 57 jaar en de oudste hier begraven.

BB 7: Private **MELDRUM S.**, overleed op 18 juni 1921 aan een bloeding en was de laatste die hier begraven werd. Hij was 47 jaar oud.

D 20: **Mc GRATH T.** De enige burger hier, was gehuwd met Maria van Café Remy in Poperinge. Thomas McGrath werd pas na de oorlog hier begraven als oud-strijder. Sergeant McGrath muteerde als ploegleider naar het Chinese Labour Corps. Na de oorlog zette hij zich in voor de Imperial War Graves Commission, de latere Commonwealth War Graves Commission. Hij overleed op 23 april 1920 door ziekte op 31-jarige leeftijd.

PLOT XXXII

A 11: Private **KING Harry Arthur**, US Army, 3de Cavalerie, rust in één van de geïsoleerde graven nabij de *Stone of Remembrance*. Het epitaaf verwijst naar zijn *brother Reggie, buried here nearby* (Plot XXI Rij H Graf 17). Harry King stierf op 20 september 1918. Zijn jongste broer Reginald overleed op 17 oktober 1917. Na diens dood weken hun ouders uit naar de Verenigde Staten. Daar nam hun oudere zoon Harry Arthur dienst bij het leger, mogelijk om zo sneller de Amerikaanse nationaliteit te verkrijgen. Maar ook hij kwam niet terug, hij overleed aan een longontsteking. Het feit dat Harry op Lijssenthoek gebleven is en niet werd overgebracht naar de Amerikaanse begraafplaats *Flanders Field* in Waregem houdt zeker verband met het feit dat zijn broer op dezelfde begraafplaats rust.

PLOT XXXIV

A 1: Driver **SUSAL**, de tweede Indiër hier begraven.

In dit plot liggen 34 leden van het **Chinese Labour Corps** begraven. Ze overleden aan ziekten (o.a. de Spaanse griep) tussen februari en november 1919. Op hun grafstenen staan vier epitafen: *A noble duty bravely done* ; *A good reputation endures for ever* ; *Though dead he still liveth* en *Faithful until death*.

Frans PLOT

26 J 9: **MAILLET Joseph**, voor de Fransen een ongebruikelijke private grafsteen.

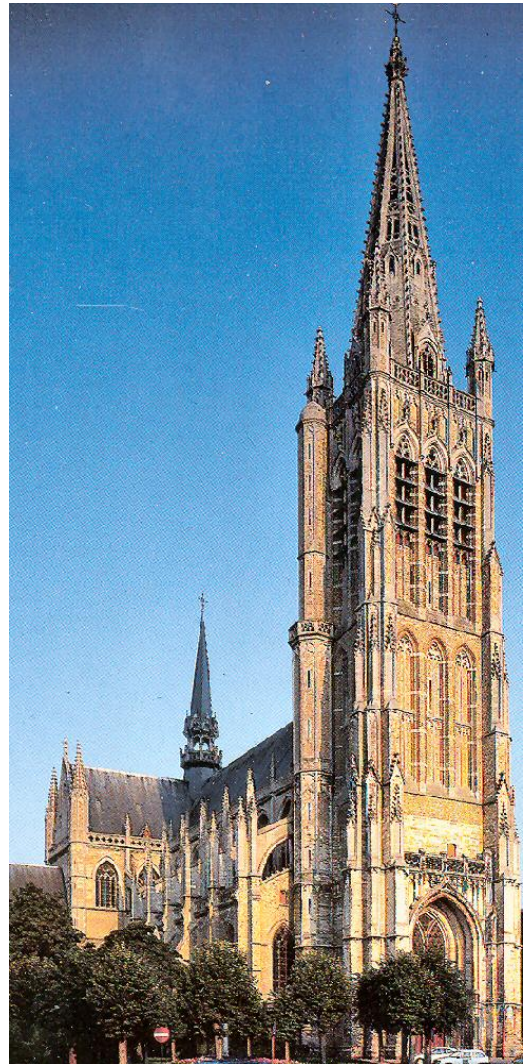

De Sint-Maartens­kathedraal

De kerk van het Sint-Maartens­klooster werd opgetrokken tussen 1230 en 1370. Daarvoor stond hier een Romaanse kerk, waarschijnlijk uit de 10de of 11de eeuw. De rijkdom van de stad in de 13de eeuw zorgde voor welvaart en een grote bloei, ook van de kerkelijke architectuur. De bouw van de Sint-Maartenskerk en de bouw van de Lakenhalle rond 1250 moeten ongeveer gelijktijdig gezien worden.

In 1559 werd het bisdom Ieper opgericht door Paus Paulus IV. Het concordaat van Pius VII met Napoleon in 1801 betekende het einde van het 240-jarig bestaan van het bisdom. De bekendste bisschop was ongetwijfeld Cornelius Jansenius, stichter van het Jansenisme, en in deze kathedraal begraven.

Na de verwoesting tijdens de Grote Oorlog werd de kerk op haar 13de eeuwse fundamenteën in haar huidige vorm heropgebouwd. Het nieuwe gebouw is een bijna exacte reconstructie van het vroegere gotische gebouw. Dit is te danken aan de architect Jules Coomans, die vóór de Eerste Wereldoorlog restauraties uitvoerde aan deze kerk en aan de Lakenhalle, en daardoor over de plannen beschikte. Zo kon hij na 1918 de heropbouw starten.

In de kathedraal zijn verschillende gedenktekens aangebracht ter nagedachtenis van de gesneuvelden. Er zijn Franse en Britse gedenksteden en boven het zuidelijke portaal is er een groot kleurrijk brandraam ter ere van Koning Albert I.

Vooran in de kathedraal ligt de grafsteen voor Robrecht van Bethune, de "Leeuw van Vlaanderen", ook wel Robrecht III van Vlaanderen of Robrecht van Dampierre genoemd.

In de zuidelijke zijkapel staat het altaar met het mirakelbeeld van Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne, de patrones van Ieper. In 1383 werd Ieper belegerd door de Engelsen en de Gentenaars. De Ieperlingen baden tot Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne (thuyne=omwalling). Wanneer de hongersnood hen fataal dreigde te worden, werd het beleg plots afgebroken.

De Ieperlingen dankten Onze-Lieve-Vrouw van Thuyne voor dit wonder, maar wellicht mochten ze ook "*dank u*" zeggen aan het grote Franse leger dat vanuit Atrecht aan het optrekken was...

LAST POST ASSOCIATION

THE GREAT WAR REMEMBERED

A MUSICAL EVOCATION OF THE DIFFERENT FACETS OF WW1

11 NOVEMBER 2010 16.30 UUR
KATHEDRAAL VAN SINT-MAARTEN EN SINT-NIKOLAAS

SEAN CLANE (UK)

CHOIR OF HOLY TRINITY CHURCH, DARTFORD (UK)

COMBINED FIRE & RESCUE SERVICE BANDS (UK)

KONTINKUJJE HARMONIE YPERLANA (B)

BEAUVARLETKOOR KOKSLIJDE (B)

ROESELAARS KAMERKOOR (B)

LORETTO SCHOOL (UK)

INGANG / ADMITTANCE
20 € / VIP 35 €

TICKETS & INFO
DIENST VOOR TOERISME, JEPER
TOURIST OFFICE,
INFO@LASTPOST.BE

verantwoordelijke uitgever : Last Post Association layout : Petze Mingsen 0477 87 15 06

Remembrance weekend 11 – 12 – 13 november 2010

Peace Village

Tijdens ons verblijf in Mesen, de kleinste stad van België met amper 1.000 inwoners, overnachten we in het internationaal landelijk verblijfscentrum *Peace Village*.

Op woensdag 7 juni 2006 openden Dermot Ahern, Iers minister van Buitenlandse Zaken, David Hanson, Brits minister voor Noord-Ierland, en Vlaams minister van Buitenlands Beleid en Toerisme Geert Bourgeois samen het gloednieuwe internationaal jeugdverblijf voor de Vrede.

Het centrum wil jongeren vanuit heel de wereld, maar vooral uit conflictgebieden, samenbrengen rond de vredethematiek. Het verblijf is in eerste instantie bedoeld voor de studenten van de Vredesschool, maar staat ook open voor andere reizende jongeren in het kader van vredesopvoeding en conflictbeheersing.

Het Ierse Vredespark

Dit vredespark, officieel *Island of Ireland Peace Park* geheten, werd ingehuldigd op 11 november 1998 door de Ierse presidente Mary McAleese, in aanwezigheid van H.M. Koningin Elizabeth II van Groot-Brittannië en Z.M. Koning Albert II van België.

Dit was een historisch moment want het was de allereerste ontmoeting van de staatshoofden van Ierland en Groot-Brittannië en dit 76 jaar na de Ierse onafhankelijkheid.

De toren symboliseert enerzijds de herdenking van alle soldaten van het Ierse eiland die gesneuveld zijn tijdens de Eerste Wereldoorlog en anderzijds het streven naar verzoening tussen alle inwoners van het Ierse eiland.

In Mesen leverden protestantse en katholieke eenheden samen strijd. De Ierse oudstrijders van *in Flanders Fields* kregen lange tijd nauwelijks erkenning, tot uiteindelijk dit Vredespark gerealiseerd werd.

Als monument werd gekozen voor de *Round Tower*, een typisch Iers symbool waar elke religie genoeg mee kon nemen.

De toren in Mesen is gebouwd door zowel katholieke als protestantse jongeren. In de toren zijn de namen te vinden van de 49.000 Ierse gesneuvelden tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Langs het pad naar de toren staan op negen stenen gedichten van beroemde Ierse dichters.

Op stenen langs een cirkelvormig pad rond de toren staan de verliezen vermeld van de verschillende Ierse divisies.

Centraal op het platform staat een gedenksteen met de *Peace Pledge*: een gemeenschappelijk katholiek-protestantse tekst die elke oorlog veroordeelt.

Op de achterkant staan de 32 graafschappen van Ierland opgesomd.

De beplanting is typisch Iers, de bomen stellen marcherende Ierse soldaten voor.

Op de Markt van Mesen staat sinds 17 september 1989 een Japanse Vredespaal van de kunstenares Mié Tabe uit Hiroshima. De paal draagt de meertalige boodschap *Moge vrede heersen op aarde*.

Het Monument voor de Nieuw-Zeelanders

Deze witstenen obelisk werd opgericht ter nagedachtenis van de Nieuw-Zeelandse soldaten die hebben gevochten of zijn gesneuveld tijdens de slag van Mesen op 7 juni 1917. Het park werd op 1 augustus 1924 ingehuldigd door Z.M. Koning Albert I. Op deze site zijn ook nog twee Duitse bunkers bewaard gebleven, ze werden veroverd bij het begin van de gevechten.

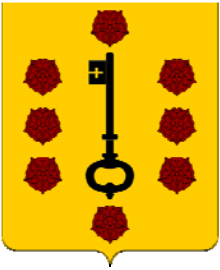
Op 25 april, (ANZAC -day, *Australian and New Zealand Army Corps*) vindt hier jaarlijks een herdenkingsplechtigheid plaats.

Enkele cijfers over Nieuw-Zeeland en de Grote Oorlog:

- In 1914 telde Nieuw-Zeeland iets meer dan 1.000.000 inwoners.
- 120.000 Nieuw-Zeelanders namen dienst, 103.000 dienden overzee.
- 2.227 Maori's dienden bij de Nieuw-Zeelandse strijdkrachten.
- Ongeveer 3.370 Nieuw-Zeelanders namen dienst in de Australische of Britse strijdkrachten, ze verzamelden vier *Victoria Crosses*, de hoogste militaire onderscheiding.
- 550 verpleegsters dienden bij het Nieuw-Zeelandse expeditieleger, vele andere deden dienst in het Verenigd Koninkrijk.
- In totaal stierven 18.500 Nieuw-Zeelanders tijdens of ten gevolge van de oorlog, circa 50.000 raakten gewond. In Gallipoli sneuvelden er 2.700, aan het westelijk front 12.500.
- De namen van de Nieuw-Zeelandse gesneuvelden worden vermeld op ongeveer 500 oorlogsmonumenten, verspreid over geheel Nieuw-Zeeland.

Comines-Warneton

Ploegsteert Memorial to the Missing

Dit grootse memoriaal herdenkt de 11.447 militairen zonder bekend graf van het Britse Gemenebest die stierven in de frontsector Caestre-Dranouter-Waasten tot de lijn Haverskerque-Estaire-Veurne, ten zuiden van de Ieperboog, en dit gedurende de hele oorlog. De mannen die hier worden herdacht sneuvelden dus niet in de grote veldslagen rond Ieper of de Franse stad Loos. De meesten kwamen om in de plaatselijke loopgraven of tijdens de kleinere gevechten die hier plaatsvonden, vaak ter ondersteuning van grotere acties.

Het gedenkteken is omringd door het Hyde Park Corner Cemetery en het Berks Cemetery Extension. Oorspronkelijk was voor dit memoriaal als bouwplaats Rijsel uitgekozen, maar de Fransen vonden dat de streek al genoeg monumenten en gedenktekens telde.

Het gebouw heeft de vorm van een brede cirkelvormige zuilenrij en werd ingehuldigd op 7 juni 1931 door de toenmalige kroonprins Leopold, onze latere koning Leopold III.

Wijtschate: Spanbroekmolenkrater – Lone Tree Crater – the Pool of Peace

Het verloop van de Eerste Wereldoorlog werd in de streek van Ieper en Mesen vooral bepaald door het heuvelachtige landschap. Daardoor was deze streek strategisch zo belangrijk. De frontlijn tussen Ieper en Mesen heeft een omgekeerde S-vorm met Ieper en Wijtschate in het centrum.

De Duitsers spreken over de *Ypernbogen* en de *Wijtschatebogen*. De Britten spreken van de *Ypres Salient* en de *Messines Ridge*. De heuvelrug waarop nu nog steeds de loopgraven van *Bayernwald* liggen, is de laatste natuurlijke hindernis op weg naar zee.

Britten en Fransen konden hier in oktober en november 1914 de Duitse opmars tot staan brengen. In de Belgische frontsector tussen Diksmuide en Nieuwpoort konden de Duitsers door de onderwaterzetting van de IJzervlakte niet verder oprukken. De frontlinie geraakte muurvast, iedereen groef zich in zijn stellingen in. Het grootste militaire probleem tijdens de Eerste Wereldoorlog is dan ook het doorbreken van de vijandelijke linies.

De Britten blijven de gehele oorlog in een doorbraak geloven. De Duitsers stellen zich defensiever op en trekken zich terug op goed verdedigbare hoogtes. Ze bouwen verschillende loopgraven in eerste en tweede lijn en besteden veel aandacht aan de uitbouw en het onderhoud van hun stellingen.

In de Wijtschateboog wordt de Duitse verdediging geconcentreerd rond vooruitgeschoven posities op die natuurlijke hoogtes, zoals *Bayernwald*, *Hollandse Schuur*, *Petit Bois*, *Maedelstede*, *Peckham*, *Spanbroekmolen*,...

De Britse legerleiding besloot om deze Duitse stellingen te ondermijnen. Vierentwintig ondergrondse munitiekamers werden gegraven door *tunnelers* onder de Duitse posities. Op 7 juni 1917 werden de springstofladingen in 19 van de 24 mijnen tot ontploffing gebracht. 450.000kg ammonal explodeerde. De explosies werden gehoord en gevoeld tot in Londen. Dankzij dit manoeuvre slaagden de geallieerde troepen erin om Wijtschate en Mesen te heroveren.

Enkele gegevens over de Spanbroekmolenmijn:

Startdatum: 01-01-1916

Einddatum: 26-06-1916,
heropend op
06-06-1917

Diepte tunnel: 26,80m

Lengte tunnel: 521m

Krater diameter: 76,20m

Krater diepte: 12,20m

Lading: 41.224kg

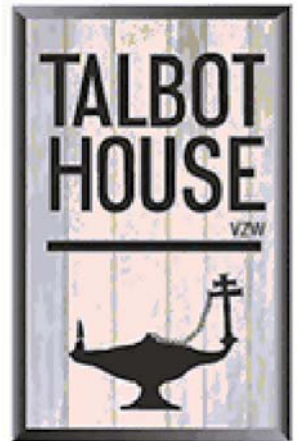
Type springstof: Ammonal

Ammonal is relatief eenvoudig aan te maken en is goedkoop. Het bestaat uit ammoniumnitraat, koolstof, aluminiumpoeder en een kleine hoeveelheid TNT. Het wordt vandaag de dag nog steeds gebruikt in de mijnbouw en in steengroeven.

Van de vierentwintig mijnen werd er één, *Petit Douve* in Mesen, ontdekt door de Duitsers en uitgeschakeld. Vier andere lagen buiten de frontlijn en werden niet geactiveerd. Ze liggen er nog, behalve één, die op 17 juli 1955 explodeerde tijdens een onweer. Er vielen toen geen slachtoffers.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog maakt Poperinge deel uit van het kleine stukje onbezet België. Achter het krijgsrumoer van het Ieperse front wordt *Pop*, zoals het stadje minzaam door de Britten wordt genoemd, vanaf het vroege voorjaar van 1915 het zenuwcentrum van de Britse sector. Het sluimerende provinciestadje groeit uit tot een bruisende en kleurrijke grootstad. In 1917 verblijven in de omgeving 250.000 manschappen! Duizenden soldaten trekken voorbij door de nauwe straten, op weg naar of terug van het front.

Eind 1915 openen de Britse legeraalmoezeniers **Philip Clayton**, bijgenaamd *Tubby* (tonnetje) en **Neville Talbot** een *Every Man's Club* waar alle soldaten, zonder onderscheid van rang, welkom zijn. Met meer dan een half miljoen bezoekers in amper drie jaar tijd zal Talbot House of *Toc H* (de uitspraak van de initialen door telegrafisten) uitgroeien tot het bekendste soldatenhuis van het Britse leger, *a home from home*, waar ze de oorlog even kunnen vergeten en een beetje lichamelijke, geestelijke of spirituele rust kunnen vinden.

Links een zicht op Talbot House vanuit de tuin, boven de kapel.

In Talbot House is het interieur grotendeels bewaard gebleven en van de kantine tot in de zolderkapel is de aanwezigheid van de vele duizenden soldaten nog te voelen. Ook in de *chaplain's room*, Tubby's eigen kamer, komt die belevingswaarde sterk tot uiting. Talbot House wordt trouwens nog dagelijks gebruikt, niet minder dan achttien mensen kunnen hier overnachten.

De boodschap die Talbot House wil uitdragen is een boodschap van vrede en verzoening. Dit is ook het streven van **Toc H**, de caritasbeweging met de olielamp als symbool, die in 1919 uit Talbot House ontstond en die tot op vandaag via talrijke activiteiten een boodschap van vriendschap, wederzijds begrip en dienstbaarheid uitdraagt.

Na de oorlog bleef Philip *Tubby* Clayton de ziel achter de Toc H beweging. Hij werd tot ereburger van Poperinge benoemd, en was nog lang als hofpredikant werkzaam bij de *Queen Mum*. Van hem is het prachtige citaat: "Oordeel niemand naar zijn paraplu... Het kan een geleende zijn".

Bij zijn dood in 1972 nam de BBC op radio en TV een minuut stilte in acht. En heel veel oorlogsveteranen zullen een traan gelaten hebben bij de herinnering aan deze bijzondere man, een man Gods en mens met de mensen.

Boven: het stadhuis.
Onder: een executiepaal.
Rechts: een cel.

Door het oorlogsgeweld getraumatiseerd, weigerde een aantal Britse militairen weer ten strijde te trekken of deserteerde, met de doodstraf door executie tot gevolg. De term *shell shock* vond pas vanaf 1918 ingang. Op de binnenkoer van het stadhuis vind je twee dodencellen en de executiepaal terug.

In Poperinge werden een aantal executies uitgevoerd op de binnenkoer van het stadhuis. De vier cellen die tijdens de oorlog zowel werden gebruikt als tijdelijke gevangenis en als dodencel, werden gebruikt tot in de jaren 1970.

In 1997 werden twee ervan gerestaureerd. In de eerste cel kan men het authentieke meubilair uit de periode 1914-1918 bekijken. In de tweede, waarin twee vensters uitzicht hebben op de binnenkoer, hangt het schilderij "Shot at dawn" van Paul Reniere.

Op de muren van de twee cellen kan men graffiti uit de Eerste Wereldoorlog bekijken. Op de binnenkoer zelf staat nog een executiepaal die werd gebruikt voor de laatste van de vermoedelijk acht executies die in het stadhuis plaats vonden. De laatste vond plaats op 19 mei 1919.

Eén executiepaal, waaraan de veroordeelden meestal werden vastgemaakt, hetzij staand, hetzij zittend op een stoel, is bewaard gebleven. Waarschijnlijk werd deze paal enkel gebruikt voor de laatste executie, die van een Chinese arbeider. In 1997 werd deze paal teruggeplaatst op de binnenkoer ter herinnering aan alle geëxecuteerden van de Grote Oorlog.

De dodencellen in het stadhuis zijn elke dag open tussen 9.00 en 17.30 en zijn bereikbaar via de ingang aan de G. Gezellestraat.

Jaarlijks bezoeken ongeveer 4.500 bezoekers de site, de overgrote meerderheid van de bezoekers is afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk.

Vladslo: Duitse begraafplaats Praetbos

Aan de rand van het Praetbos bevindt zich de goed onderhouden Duitse militaire begraafplaats van Vladslo, waar 25.644 Duitse soldaten rusten die tijdens de Eerste Wereldoorlog sneuvelden. Het kerkhof is 1,2 hectare groot. Als je de begraafplaats betreedt, overvalt jou het gevoel een indringer te zijn, die de stille wijding breekt die over het kerkhof hangt.

Deze militaire begraafplaats uit de Eerste Wereldoorlog werd door de Duitse troepen in 1914 voor de gesneuvelden van de IJzerslag aangelegd als *Ehrenfriedhof n° 7 Praetbosch*. Toen Vlaanderen in 1914 een slagveld werd, begon hier een onverzettelijke strijd voor elke vierkante meter. Bij de wapenstilstand op 11 november 1918 telde men alleen al aan Duitse zijde 134.000 gesneuvelden in België.

Tot in 1956 lagen er hier 3.233 Duitse soldaten begraven. Het was een indrukwekkend kerkhof vol eikenhouten kruisjes. Tussen 1955 en 1957 werden de Duitse graven samengebracht op vier centrale begraafplaatsen: Hoogede (8.257), Langemark (44.394), Menen (48.049) en Vladslo. Alle geïdentificeerde Duitse gesneuvelden uit het noorden van West-Vlaanderen werden naar de begraafplaats van Vladslo gebracht, de onbekenden werden bijgezet in het *Kameradengrab* in Langemark. Ook vanuit de provincies Antwerpen, Brabant, Henegouwen, Limburg, Luik, Luxemburg, Namen en Oost-Vlaanderen werden de Duitse graven uit de Eerste Wereldoorlog naar Vladslo overgebracht.

Om ruimte te winnen, werden alle vroegere kruisen verwijderd en aanvankelijk vervangen door kleine houten blokjes met een dubbel bronzen naamplaatje, die nauwelijks boven de grond uitrezen. Twee aan twee lagen er toen 25.638 gesneuvelden, dus 12.819 houten blokjes. Ook kwamen hier en daar paarsgewijze naamloze granieten kruisen.

Eén oorspronkelijk houten kruisje bleef enige tijd behouden, dat waaronder Peter Kollwitz rustte. In 1959 werd dit laatste houten kruisje van het kerkhof weggehaald. Het bevindt zich nu in het *In Flanders Fields* museum in Ieper.

In 1971 en 1972 werden de houten blokjes op hun beurt vervangen door de huidige arduinen platen waarin telkens 20 namen gegrift staan. Enkele van de granieten kruisen werden behouden als decoratie.

Vandaag de dag verzorgt de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V. in opdracht van de Duitse regering dit complex. Voor onderhoud en verzorging is de Volksbund op schenkingen en financiële bijdragen aangewezen. Jonge mensen uit Europa helpen in internationale jeugdkampen bij het onderhoud, en bouwen zo bruggen voor een beter begrip.

"Soldatengraven zijn de grootste predikers voor vrede". Deze wijze woorden zijn van Albert Schweitzer, winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede, en kunnen we lezen op het bord bij de ingang.

Het Treurend Ouderpaar van Käthe Kollwitz

Levensloop

Käthe Schmidt werd op 8 juli 1867 in Königsberg in Oost-Pruisen geboren. Zij trouwde in 1891 met de arts Karl Kollwitz en verhuisde naar Berlijn. Haar zoon Hans zag het levenslicht op 14 mei 1892 en Peter werd geboren op 6 februari 1896. Zij werd vooral bekend om haar sociale bewogenheid en als uitbeeldster van de mistoestanden als gevolg van oorlogen en sociaal onrecht. Zij was één van de belangrijkste expressionistische kunstenaars van Duitsland en in haar werken wilde zij het waanzinnige van de oorlog onderstrepen.

Het grafkruis van Peter op Roggeveld.

Haar jongste zoon Peter neemt vrijwillig dienst en sneuvelt nabij Esen in de nacht van 22 op 23 oktober 1914.

Toen Hitler in 1933 aan de macht kwam werd zij gedwongen haar leerstoel aan de academie op te geven, haar werken mochten niet meer tentoongesteld worden. Haar stelling *Die eigentlichen Verlierer der Kriege sind immer die Eltern, die Frauen, die Mütter* was daar niet vreemd aan.

Haar man Karl sterft op 19 juli 1940. Haar kleinzoon Peter, de zoon van Hans, sneuvelt aan het oostfront in 1942.

In 1944 verhuist zij van Berlijn naar Moritzburg bij Dresden waar zij op 22 april 1945 overlijdt, enkele dagen voor het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Het Treurend Ouderpaar

Hoewel Käthe Kollwitz al kort na de dood van haar zoon Peter plannen had voor een beeldhouwwerk dat het verdriet van alle ouders zou uitbeelden, werd de beeldengroep pas 18 jaar later voltooid. Zij liet de beelden in 1932 plaatsen op de Duitse oorlogsbegraafplaats van Esen Roggeveld, waar Peter begraven werd. Uit twee harde granietblokken beielden twee zachte moederhanden twee door eeuwige smart en afschuw getekende ouders, waarvan een zoon nooit is teruggekeerd.

Karl en Käthe brachten de beelden zelf naar het Roggeveld in Esen. Op 24 juli 1932 werden ze op de begraafplaats geplaatst.

Een fragment uit het dagboek van Käthe Kollwitz over die dag:

"We liepen van de beelden naar het graf van Peter en alles voelde levend en compleet. Ik stond voor de vrouw, keek naar haar – mijn eigen gezicht – en ik huilde en streeelde haar wangen. Karl stond vlak achter me – ik was me er niet eens van bewust. Ik hoorde hem fluisteren, 'Ja, ja'. Wat waren we toen hecht!"

De vaderfiguur houdt het hoofd rechtop uit de opgetrokken schouders. Hij blikt neer op de duizenden graven, waaronder dat van zijn zoon in het onmiddellijke bereik van zijn ogen. De gelaatstrekken verraden zijn machteloosheid tegenover de oorlog, de wangen zijn ingevallen, er ligt een verbeterde trek om de mond en de armen worden krampachtig om het lichaam gehouden.

24 juli 1932: de beelden zijn geplaatst op Esen Roggeveld. Van links naar rechts:

Dr. Karl Kollwitz, Käthe Kollwitz, de ontwerper van de begraafplaats architect Jos Vanhoute uit Ieper en drie gebroeders De Plancke uit Ieper die zorgden voor het plaatsen van de beelden.

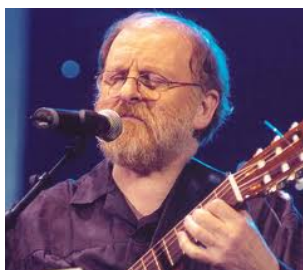
De moeder toont het leed van Käthe zelf. Knielend voorovergebogen, de ogen neergeslagen. De rechterhand drukt haar wijde mantel dicht tegen haar wang aan. Ze kruist de armen over haar borst, als het ware om het snikken te bedwingen.

In 1956 werden de beelden van Esen naar Vladslo overgebracht. Ze behoren nog steeds toe aan de familie Kollwitz.

*Links: de begraafplaats Esen Roggeveld in de jaren 1950.
Onder: de beeldengroep nu op de begraafplaats Vladslo Praetbos.*

Willem Vermandere schreef een aangrijpend lied over deze begraafplaats. Hieronder twee strofen:

*In 't Praetbos buiten Vladslo,
van God en mens verlaten,
ligt de jonge Peter Kollwitz,
in een massagraf van soldaten
en ik ken geen vrediger wereld,
van roerlozer bomen,
geen schoner kathedrale,
om te bidden en om te dromen.*

*In 't Praetbos buiten Vladslo,
op dat massagraf van soldaten,
staan nu Käthe Kollwitz' beelden,
van God en mens verlaten
en ik ken geen heviger wereld,
geen menselijker bede,
dan die twee donkere stenen,
die zo diepe schreien om vrede.*

De Belgische militaire begraafplaats van Keiem werd na de oorlog aangelegd en bevat de graven van 628 Belgische gesneuvelden, waarvan meer dan de helft onbekenden. Ze behoorden tot het 8ste en 13de Linierregiment.

De IJzer maakt een bocht ter hoogte van Tervate. Aan de rechteroever van de rivierbocht ligt Keiem. Veel van de hier begraven soldaten sneuvelden tijdens de gevechten op 19 oktober 1914 bij een verwarde Belgische terugtocht naar de IJzer. De ijzeren draaibrug over de rivier werd op 19 oktober 1914 door Belgische genietroepen opgeblazen om de aftocht te dekken.

Keiem en de Bocht van Tervate.

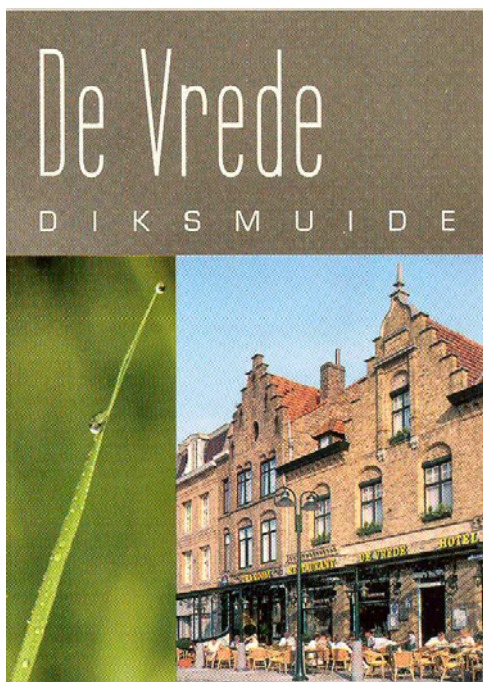

In de nacht van 21 op 22 oktober slaagden de Duitsers er toch in om ter hoogte van de huidige brug over de IJzer te komen.

Aan de oude Tervatebrug, bij de herberg Tervate en de restanten van de kaaimuren, herinnert een naamsteen aan deze gevechten.

De begraafplaats werd ingehuldigd op 12 juli 1925, samen met het oorlogsgedenkteken op het marktplein.

De Vrede

*'s Middags
genieten we van
een lunch in
hotel-restaurant
De Vrede
Grote Markt 35
8400 Diksmuide*

*Tel 051 50 00 38
de.vrede@skynet.be
www.hoteldevrede.be*

Het monument met de tekst: 'Hier heeft ons leger de invaller in bedwang gehouden 1914-1918'.

De Dodengang is wellicht de plaats waar men het best de Eerste Wereldoorlog kan aanvoelen. Vier jaar lang was de Dodengang een vooruitgeschoven loopgravenstelling van de Belgische verdediging aan de IJzer en werd er bitter gestreden om iedere meter grond.

Het bezoekerscentrum werd volledig vernieuwd door Defensie en opende de deuren in 2004. Hier krijgen we een duidelijk beeld van de beklemmende sfeer en de erbarmelijke omstandigheden die er heersten aan het front tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Op de linkeroever van de IJzer, bij kilometerpaal 15, staat de naamsteen 'Petroleumtanks'.

Daar had een Duitse eenheid een observatiepost die een bedreiging vormde voor de Belgische stellingen op diezelfde oever.

Na verschillende veroveringspogingen werd in de IJzerdijk een naderingsgang gegraven en versterkt, die uiteindelijk uitgroeide tot een gevechtloopgraaf: de beruchte *Boyau de la Mort* of Dodengang.

Loopgraven, versterkt met de beruchte 'vaderlandertjes'.

Een zicht op het bezoekerscentrum.

De huidige site is een reconstructie uit 1927-1928 van dit verdedigingscomplex.

De eenheden die dienst deden in de Dodengang bleven er drie dagen. Dan werden ze afgelost en ze kregen drie dagen rust in een kantonnement achter het front.

De gesneuvelden werden ter plaatse begraven, vaak zonder identificatie, enkel met de vermelding 'gesneuveld voor het vaderland'.

De verbinding met de achterste linies werd in stand gehouden door loopbruggen. Eén liep recht naar de kerk van Kaaskerke en daar werden 's nachts zakken met droge aarde (vaderlanderkes) opgehaald om de loopgraven te herstellen. Het was een hels karwei, in het donker op waggelende planken met een zak zand op de rug. De Duitsers wisten precies waar de loopbrug lag en schoten er blindelings naar. Af en toe moesten de soldaten over open terrein, wat levensgevaarlijk was.

Buiten de omheining staat een afgetakelde maar authentieke Duitse bunker. Dankzij parlementaire vragen van Vlaams volksvertegenwoordiger Johan Verstreken en federaal volksvertegenwoordiger Luc Goutry worden de plannen om deze bunker te restaureren en te integreren in de Dodengangs site concreet.

Vlaams minister Crevits (Waterwegen en Zeekanaal, eigenaar van de bunker) en federaal minister De Crem (Defensie, beheerder van de site Dodengang) werken aan de overdracht van de bunker.

De Duitse bunker bij het einde van de site.

vrede vrijheid verdraagzaamheid

De voorgeschiedenis

Op 5 augustus 1914 moedigde de toenmalige Belgische koning, Albert I, zijn soldaten aan via de plechtige verklaring "Aan het Leger van de Natie".

Daarin stond ondermeer zijn bekende oproep: "Herinnert U Vlamingen, den slag der Gulden Sporen, en gij Luiker Walen dat op dit ogenblik de eer der 600 Franchimontenaars U te beurt valt".

Die oproep kende grote weerklank. Zowel bij het uitbreken van de oorlog als later meldden tienduizenden Vlamingen en Walen zich als oorlogsvrijwilliger.

Zij wilden hun koning dienen en hun vaderland verdedigen.

Koning Albert I.
© www.monarchie.be

Het frontleger, dat voor het grootste deel uit Vlamingen bestond maar vooral in het Frans werd geleid, vernederde en verdrukte de Vlaamse soldaten, precies omdat zij Vlaming waren. De Frontbeweging verzette zich daartegen, met als onmiddellijke doelstellingen: bescherming en Vlaamse bewustmaking van de soldaten. Zij werd door de legeroverheid verboden en moest in het geheim werken.

Toen ontvouwden Vlaamse soldaten hun drieledig plan: zelfbestuur voor Vlaanderen, nooit meer oorlog, nergens, en godsvrede onder alle mensen, over elke overtuiging heen. Vandaag betekent dit: vrijheid, vrede, verdraagzaamheid. Alle Belgische gesneuvelden, onder hen heel wat Vlamingen, kregen een officiële grafzerk met daarop de vermelding "Mort pour la Patrie".

Om aan de Vlaamse gesneuvelden een Vlaamse grafzerk te bezorgen, werd in 1916 het Comité voor Heldenhulde opgericht.

Met de vrijwillige bijdragen van de Vlaamse soldaten werden de bekende "Heldenhuldezerkjes" aangemaakt naar een ontwerp van Joe English: een Keltisch kruis met de letters AVV-VVK (= Alles voor Vlaanderen - Vlaanderen voor Kristus).

Dit was blijkbaar een doorn in het oog van de Vlamingenhaters. Nog vóór de Wapenstilstand werden de letters van een aantal zerkjes dichtgesmeerd met cement en in 1925 werden meer dan 500 "Heldenhuldezerkjes" stukgeslagen.

Links: een Heldenhuldezerkje met de letters AVV-VVK, de Blauwvoet, en de tekst:

*Hier liggen hun lijken
als zaden in 't zand
Hoop op den oogst
O Vlaanderland*

© afbeelding: www.ijzertoren.org

De bedevaarten

Om de Vlaamse gesneuvelden te gedenken, werden vanaf 1920 bedevaarten georganiseerd naar de graven aan de IJzer. Op elke IJzerbedevaart worden sindsdien de Vlaamse gesneuvelden herdacht en wordt het "Testament van de IJzersoldaten" in herinnering gebracht en geactualiseerd.

Zo heeft jaarlijks op de laatste zondag van augustus onder het motto "Vrede, Vrijheid, Verdraagzaamheid" de oudste en grootste vredesmanifestatie van Europa plaats.

De eerste IJzertoren

In 1928 startte de bouw van het 50m hoge "IJzerkruis". Op 24 augustus 1930 werd de IJzertoren ingewijd.

De Vlaamse gesneuvelden werden in de Crypte bijgezet: Renaat De Rudder, Joe English, de gebroeders Van Raemdonck, Frans Van der Linden, Firmin Deprez, Frans Kusters, Bert Willems en Juul De Winde. Ook de Waalse soldaat Amé Fiévez ligt hier samen met de gebroeders Van Raemdonck in één kist begraven.

Een grafsteen eert "al wie viel voor Vlaanderen". "Het kruis van Nieuwpoort" kon uit de totaal verwoeste havenstad gered worden. Een steen herinnert aan de pogingen die, ook door het IJzerbedevaartcomité en VOS (Verbond van Vlaamse Oudstrijders), werden ondernomen om de Tweede Wereldoorlog te voorkomen.

"Nele", de grote klok van de IJzertoren, barstte door de dynamitering.

Tijdens een nachtelijke actie in 1918 schreven Vlaamse soldaten, die opkwamen voor de toepassing van de taalwetten, op een oude pompsteen uit het verwoeste frontdorp Merkem: "Hier ons bloed, wanneer ons recht".

© foto: www.ijzertoren.org

De dynamitering

© foto: www.ijzertoren.org

Na een eerste aanslag in 1945 werd de IJzertoren in de nacht van 15 op 16 maart 1946 volledig verwoest. Na onderzoek werden de verdachten bij gebrek aan bewijs weer vrijgelaten. Een zinsnede uit een gedicht van Anton van Wilderode, gegraveerd op een koperen plaat bij de ingang van de Crypte, klaagt duidelijk deze aanslag aan: "Op 16 maart 1946 werd deze toren vakkundig, efficiënt, naamloos en toch gekend gedynamiteerd en neergehaald". Bij dit puin organiseerden studentenverenigingen en jeugdbewegingen in 1946 een "Jeugdbedevaart voor Eerherstel".

Na de beschadiging van grafzerken in 1918 en de vernieling ervan in 1925, werd deze dynamitering omschreven als "de derde grafschennis".

Paxpoort

Met het puin van de gedynamiteerde IJzertoren werd in 1950 deze PAX-poort, de Poort van Vrede, gebouwd.

De ijzeren kransen bij de ingang herinneren aan de strafkampen van de Orne en Auvours waar Vlaamse soldaten, tijdens de Eerste Wereldoorlog, omwille van hun overtuiging heen werden gestuurd.

De nieuwe IJzertoren

In 1951 werd de eerste paal geheid voor de nieuwe IJzertoren en in juli 1952 werd de eerste steen gelegd.

De IJzertoren werd ingewijd op 22 augustus 1965. Het totale gewicht bedraagt 8.500 ton, bij de bouw werd 3.000m³ gewapend beton gebruikt en 388 ton ijzer.

In totaal zijn er 482 trappen in de toren.

Op de flanken van de IJzertoren verscheen opnieuw de slogan van de eerste Toren "Nooit meer Oorlog", aangebracht in de vier talen van de soldaten die in de Westhoek streden.

Restauratie Crypte

Omwille van voortdurende waterinfiltratie, barsten, scheuren, verzakte muren... werd, in overleg met Monumenten en Landschappen, beslist de Crypte grondig te restaureren.

Op 2 juni 1997 werden de kisten van de "IJzersymbolen" naar de kapel in de Toren overgebracht. De restauratie was vrij ingrijpend maar hield terzelfder tijd rekening met de traditie:

- o De restanten van de oude Toren bleven volledig zichtbaar.
- o De steen van Merkem, de klok Nele, de eerste steen van de eerste Toren, de naamstenen en de oorspronkelijke ingangdeuren werden verwerkt in de nieuwe Crypte.
- o De met gras begroeide site vormt een perfect geheel met het omringende domein.
- o Via de Pax-poort wandelen de bezoekers doorheen de Crypte en ook vanzelf op het wandelpad naar de IJzertoren.

Op 18 augustus 2001 werden de kisten van de IJzersymbolen bijgezet in de Crypte van de eerste Toren. Het wijden van de zerkjes gebeurde tijdens de Bedevaart van 2001.

© tekst: www.ijzertoren.org

Opdrachtverklaring

De opdracht van de v.z.w. Bedevaart naar de Graven aan de IJzer (IJzerbedevaartcomité) bestaat in het uitvoeren van de drievoudige boodschap van de frontsoldaten 14-18:

- o **Vrede** (Nooit meer oorlog)
Door discussie en dialoog, alle vormen van geweld uit de wereld helpen.
- o **Vrijheid** (Zelfbestuur)
De mogelijkheid van iedere regio en volk om samen te werken aan een maatschappij met meer welzijn en welvaart.
- o **Verdraagzaamheid** (Godsvrede)
Respect voor ieder individu, zoals opgenomen in de universele verklaring van de rechten van de mens.

De vereniging wil deze boodschap naar zoveel mogelijk burgers uitdragen. Hiertoe wordt jaarlijks de IJzerbedevaart georganiseerd en werden de 22 verdiepingen van de IJzertoren als één groot Vredesmuseum ingericht.

Officiële erkenningen

- Bij decreet van 23 december 1986 werd het IJzermonument te Diksmuide, met de IJzertoren, de Paxpoort, de Crypte en het omringende domein, tot Memoriaal van de Vlaamse Ontvoogding uitgeroepen.
- Wegens de historische en sociaal-culturele waarde ervan werden de Toren, de Paxpoort en de Crypte bij ministerieel besluit van 10 november 1992, beschermd als monument. De bedevaartweide werd als dorpsgezicht beschermd.
- De v.z.w. Bedevaart naar de Graven aan de IJzer werd ook erkend door Toerisme Vlaanderen van de Vlaamse Gemeenschap.
- De symbolen van de Vlaamse Gemeenschap, namelijk de Feestdag, het Wapen, de Vlag, het Volkslied en het Memoriaal van de Vlaamse Ontvoogding – het IJzermonument en het omringende domein in Diksmuide – werden in de eindtermen – Wereldoriëntatie Maatschappij – van het lager onderwijs opgenomen. De tekst zelf werd in het Vlaams Parlement op 9 juli 1997 goedgekeurd.
- Sinds 1998 wordt de IJzertoren opgenomen in het pakket van de V-dagen, een initiatief van de Vlaamse Minister van Onderwijs.
- Vanaf 1998 werd het IJzermonument ook vermeld in de lijst van de Verenigde Naties (VN) als "Internationaal Vredescentrum".
- Sinds 1 januari 1998 wordt de v.z.w. Bedevaart naar de Graven aan de IJzer erkend in het kader van het decreet "Diensten voor sociaal-cultureel werk voor volwassenen".
- 2001: Minister Paul Van Grembergen stelt voor om de IJzervlakte met zijn talrijke oorlogskerkhoven door de Unesco als werelderfgoed te laten erkennen.
- 2005: De v.z.w. wordt erkend als "Beweging" binnen het sociaal-cultureel vormingswerk.
- 2008: Erkenning vzw Festival Ten Vrede.
- Bij Ministerieel Besluit van 1 juli 2009 wordt het gedenkteken voor de Gebroeders Van Raemdonck & Fiévez in Steenstrate beschermd als monument.

© tekst: www.ijzertoren.org

Hoe '14-'18 te Herdenken / Herinneren ?

Betog van Prof. Dr. Koen Koch, Bijzonder Hoogleraar Internationale Betrekkingen aan de Rijksuniversiteiten Groningen en Leiden, Nederland, uitgesproken tijdens het internationaal colloquium in Ieper op woensdag 3 februari 2010 over 'Hoe '14-'18 herdenken?'

Allereerst wil ik de organisatoren hartelijk danken voor hun uitnodiging. Het ligt immers niet voor de hand iemand uit te nodigen voor een conferentie over de wijze van herdenken en herinneren van de Eerste Wereldoorlog die komt uit een land dat niet aan die oorlog heeft deelgenomen. Zo iemand mist wellicht de diepe emotionele betrokkenheid die vereist is. Een zekere afstandelijkheid kan nuttig zijn, maar anderzijds kan dat leiden tot ongevoeligheid voor de diepe wonden die deze oorlog geslagen heeft in het collectieve bewustzijn van de landen die wel aan de oorlog hebben deelgenomen.

Bovendien wil ik benadrukken dat, tot mijn spijt, Nederland nu niet direct een land is dat tot voorbeeld gesteld kan worden voor wat betreft herinneren en herdenken. In Nederland duikt steeds de discussie op of WOII nog wel ieder jaar herdacht moet worden. De Nederlandse omgang met de koloniale oorlog die we in Indonesië gevoerd hebben, is ronduit beschamend. De vraag in Nederland is niet hoe herinnerd of herdacht moet worden, maar hoe lang we daar nog mee moeten doorgaan. Het is allemaal al zo lang geleden.

Zoals sommigen van u weten, breng ik regelmatig Nederlandse groepen naar Ieper om de slagvelden te bezoeken. Daarbij hoort natuurlijk ook een bezoek aan de Last Post ceremonie bij de Menenpoort. Altijd zijn de mensen diep onder de indruk. Maar de volgende vraag is bijna ook altijd hoe lang men nog denkt door te gaan met deze ceremonie. Als ik dan antwoord dat de ceremonie sinds 1929 dagelijks wordt gehouden en dat niemand, werkelijk niemand denkt aan ophouden, kijkt men mij ongelovig aan. Dit is misschien wel het beste bewijs dat Nederlanders precies door hun neutraliteit in de Eerste Wereldoorlog een belangrijk deel van de Europese geschiedenis gemist hebben en daardoor vaak ook hun naburen niet goed kunnen begrijpen. Het nationale collectieve bewustzijn van België, Frankrijk en Groot-Brittannië, maar ook van Duitsland is immers in belangrijke, misschien wel dominante mate wel degelijk gevormd door deze oorlog.

Het is dan ook logisch dat bij herinneren en herdenken het nationale perspectief tot vertrekpunt dient. Vanzelfsprekend is het dat daarbij het herdenken en eren van de slachtoffers, burgers zowel als militairen, een vooraanstaande plaats inneemt. Toch zou ik naast dit nationale perspectief het Europese perspectief willen plaatsen. Mijn betog is erop gericht aan te tonen dat een combinatie van het nationale en Europese perspectief het vertrekpunt kan zijn voor een zinvolle, toekomstgerichte wijze van herdenken en herinneren.

Uitgangspunt is dat de wijze waarop herdacht wordt, grote politieke, maatschappelijke en morele gevolgen heeft waarvan wij ons allen bewust moeten zijn. Juist tegenover de toekomstige generaties dragen wij grote verantwoordelijkheid voor de keuzen die wij maken. De wijze van herdenken wordt bepaald door onze interpretatie van de Eerste Wereldoorlog, door de duiding die we aan deze oorlog geven. Deze duiding bepaalt waarom en wat we herdenken. Deze interpretatie werkt vervolgens door in de vormgeving van monumenten en herdenkingsrituelen. Ik geef een voorbeeld. Het Treurend Ouderpaar van Käthe Kollwitz, op de Duitse oorlogsbegraafplaats bij Vladslo, gedenkt net zoals alle andere oorlogsmonumenten de slachtoffers van de oorlog maar heeft op de toeschouwer een volstrekt andere uitwerking dan de meeste andere monumenten. Het beeld van de twee knielende ouders, Käthe Kollwitz en haar echtgenoot Karl, heeft een universeel karakter, het gaat om het verdriet van ouders die hun kinderen door de oorlog verloren hebben. Niet meer en niet minder. Het dwingt ons na te denken over het karakter van onze Europese beschaving die ondanks alles toch ook een oorlogsbeschaving bleek te zijn, en het spreekt iedereen

---

aan op zijn verantwoordelijkheid oorlog te voorkomen. Deze universele of Europese benadering is inclusief en sluit niemand van het herdenken en herinneren van de oorlog uit.

Heel veel andere monumenten en herdenkingsrituelen hebben in laatste instantie een nationale boodschap, ze duiden op overwinning en nederlaag, op overwinnaars en verslagenen, op wij en zij, en bergen het gevaar in zich de oude patronen van vijandschap te bestendigen en te rechtvaardigen. Deze benadering sluit grote delen van de Europese bevolking van het herdenken en herinneren van de Eerste Wereldoorlog uit. Herdenken en herinneren van de Eerste Wereldoorlog mag na honderd jaar niet een exclusieve aangelegenheid van de overwinnaars zijn. Dat is in het huidige geïntegreerde Europa niet alleen een anomalie, en ook een bijna fysieke onmogelijkheid (hoe zou men de Duitsers buiten willen sluiten van alles wat georganiseerd gaat worden) maar kan ook door het, wellicht onbedoeld, aanwakkeren van vijandbeelden uit het verleden de fundamenten waarop de huidige Europese vrede is gebaseerd, in gevaar brengen.

Ik pleit er kortom voor de Eerste Wereldoorlog niet in de eerste plaats te zien als een confrontatie tussen nationale staten, met winnaars en verliezers, maar voor alles als de Europese *Urkatastrophe*, de opmaat tot de meest bloedige eeuw die de mensheid ooit gekend heeft. De Eerste Wereldoorlog was de eerste totale oorlog, waar alle menselijk vernuft van wetenschap en technologie werd ingezet om miljoenen mensen op industriële wijze te doden, waar het onderscheid tussen burger en militair verdween en beiden tot direct doelwit van de oorlogvoering werden gemaakt. Duizenden Franse, Belgische en Servische burgers werden door de Duitse en Oostenrijkse legers vermoord. De massamoord op de Armeniërs was de eerste Europese genocide. Honderdduizenden Duitse en Oostenrijkse burgers crepeerden van de honger als direct gevolg van de geallieerde blokkade die tot doel had de vijand uit te putten. Herdenken en herinneren van de Eerste Wereldoorlog dwingt ons deze zwarte kant van de Europese beschaving te erkennen, en we mogen voor die doodskop in de spiegel niet weglopen.

Een pleidooi voor dit Europese perspectief betekent niet dat ik de historische werkelijkheid van de agressie van Duitsland en zijn bondgenoten zou willen relativiseren, of de immense inspanningen en offers die de Geallieerden hebben gebracht om die agressie te keren, zou willen miskennen.. Integendeel, herdenken en herinneren begint met het reflecteren op wat er gebeurd is, zo scherp, eerlijk en insnijdend mogelijk. Het verleden mag niet vergeten worden, en ik spreek al helemaal niet over vergeven. Maar tegelijkertijd moeten we ons niet voor eeuwig laten gijzelen door de herinnering aan het verleden. We zouden niet in het verleden moeten leven, en het aldus repliceren, maar we zouden moeten proberen van het verleden en van de oorlog te genezen, precies omdat we ons de gruwelen van de oorlog herinneren. Als we de oorlog vanuit dit gezichtspunt herinneren, doen we recht aan de slachtoffers van oorlog, door ertoe bij te dragen dat toekomstige generaties voor de gruwelen daarvan gespaard blijven. Bij herdenkingen wordt vaak gezegd dat al die gesneuvelde soldaten, jongens vaak nog maar, hun toekomst opofferden opdat wij, de overlevenden, een toekomst zouden hebben. Dat is een uiting van respect, maar dat houdt ook een opdracht in. Ik kan me niet voorstellen dat die gesneuvelden die de gruwel van de oorlog kenden, dachten aan een toekomst van oorlog. Zij zouden, zoals in het gedicht van John McCrae geen rust kennen, wanneer wij in de tijd die ons geven is, niet voor vrede zouden werken.

Dit Europese perspectief stelt pijnlijke en indringende vragen naar de aard van de (West-) Europese samenlevingen die zich kennelijk tot oorlogssamenlevingen hadden ontwikkeld die in staat waren jaar na jaar honderdduizenden van hun burgers in de uitzichtloze stellingenoorlogen op te offeren. Een nog pijnlijker en moeilijker vraag is of onze samenlevingen zodanig veranderd zijn dat een dergelijke catastrofe niet meer mogelijk is. Deze vragen zijn omvattender dan die welke voortvloeien uit een visie op de Eerste Wereldoorlog als uitsluitend een militaire confrontatie tussen aantal staten, met overwinnaars en verslagenen. En deze vragen bepalen ook de wijze van herinneren en herdenken. Zij werpen ons terug op de meest fundamentele kwesties van onze beschaving op, de condition humaine.

Zij dwingen in de allereerste plaats tot de erkenning dat oorlog mensenwerk is. Oorlog is geen onvermijdelijk natuurverschijnsel dat periodiek de mensheid teistert. Oorlog is het resultaat van keuzen die politici, militairen en burgers maken. Voor de verantwoordelijkheid van die specifieke keuzen die tot oorlog of tot vrede leiden, kan niemand weglopen. Enkele Oostenrijkse politici en militairen hadden niet de moord op aartshertog Franz Ferdinand hoeven aan te grijpen om een oorlog uit te lokken; Duitse politici hadden kunnen reageren zoals ze eerder in de Balkancrises

hadden gedaan, met terughoudendheid en initiatieven voor internationale bemiddeling. In de wijze van herinneren van 1914-1914 zou ook nu de verantwoordelijkheid van een ieder voor de keuzen die hij maakt in kwesties van leven en dood, oorlog en vrede centraal moeten staan.

Hoe deze uitgangspunten in concrete gevallen, de inrichting van musea, van lieux de mémoires en van specifieke herdenkingsmanifestaties, vorm gegeven moet worden, verschilt vanzelfsprekend naar tijd en plaats. De historische context staat voorop, authenticiteit is een voorwaarde. Oorlog is mensenwerk, maar geen kinderspel en al helemaal geen spelletje voor volwassenen. Zo mag de oorlog dus nooit gerepresenteerd worden. Sinds Julian Grenfell is oorlog echt geen picknick meer. Laten we elkaar geen leugens vertellen over de realiteit van de oorlog. Rudyard Kipling, die zijn enige zoon John aan de oorlog verloor, maakte zich in zijn puntdicht *Common Form* tot tolk van al die dode jongens: *If any question why we died, it is because our fathers lied*. Wilfred Owen houdt ons nog steeds voor niet langer die oude leugen over de oorlog te vertellen.

Inspirerende voorbeelden blijven toch eenvoudige symbolen zoals het al eerder genoemde Het Treurend Ouderpaar, ouders die vergiffenis vragen aan de slachtoffers van de oorlog die zij niet hebben kunnen voorkomen. Elke vorm van herdenken en herinneren heeft een politieke lading. De enige politieke lading die aanvaardbaar is, is er een die toekomstgericht is. Richtinggevend en inspirerend zijn hier de Frans-Duitse voorbeelden. De Gaulle en Adenauer, die bij Cerny aan de Chemin des Dames hand in hand staan bij een Duits graf. Mitterrand en Kohl die bij het Ossuaire de Douaumont bij Verdun uitzien over de immense begraafplaats daar. Zij symboliseren de vastbeslotenheid het verleden niet te vergeten maar de toekomst op een radicaal andere manier vorm te geven. Een gedeeld en een verdeeld, en zelfs antagonistisch verleden, maar een gezamenlijke toekomst. Hoe dit uitgangspunt vorm kan worden gegeven, verschilt naar tijd en plaats, vereist veel creativiteit en inventiviteit, maar blijft een dure opdracht.

Herinneren en herdenken vereisen een heldere duiding van de historische context, steeds meer omdat het algemene publiek naar blijkt minder en minder over deze relevante kennis beschikt. Binnen deze historische context kunnen de persoonlijke getuigenissen van betrokkenen, politici, militairen en burgers, bij voorkeur *in situ* gepresenteerd, de hedendaagse mens het dichtst bij de kern brengen van waar het bij herdenken en herinneren om gaat. Juist door kennismaking met de persoonlijke ervaringen en dilemma's van toen kunnen burgers van de eenentwintigste eeuw zich bewust worden van hun eigen verantwoordelijkheid voor kwesties van oorlog en vrede. Herinneren en herdenken van 1914-1918 blijft dan ook na honderd jaar een zinvolle bezigheid, ja zelfs een politieke en morele noodzakelijkheid.

Misschien mag ik mijn opmerkingen afsluiten met een gedicht van de Nederlandse dichter Leo Vroman. Een toepasselijker gedicht ken ik niet als het gaat om herdenken en herinneren.

Kom vanavond met verhalen
Hoe de oorlog is verdwenen
Herhaal ze honderd malen
Honderd malen zal ik wenen.

Met dank aan Prof. Dr. Koen Koch voor zijn toestemming tot publicatie van dit betoog.

Bibliografie

14-18 De Eerste Wereldoorlog

Projectleiding: Constant Jac. en Mr. Wytema Johan
1975, Uitgeverij Amsterdam Boek b.v., Amsterdam

Batailles - Exploits - Faits d'Armes

Guide des Champs de Bataille de la Première Guerre Mondiale
Coombs Rose
1976, Rose E.B. Coombs

België in Oorlog 27 - De militaire begraafplaatsen van W.O.1 in Vlaanderen Deel 5 - De Belgische en de Duitse militaire begraafplaatsen

Vansuyt Michel en Van den Bogaert Michel
2001, Uitgeverij De Krijger – Erpe

Beneath Flanders Fields - Tunnels en Mijnen 1914-18

Barton Peter, Doyle Peter en Vandewalle Johan
2005, Vandewalle Johan, Zonnebeke

De Eerste Wereldoorlog dag na dag bekeken

Westwell Ian
2003, Zuidnederlandse Uitgeverij N.V., Aartselaar

De Laatste Getuige - Het Oorlogslandschap van de Westhoek

Chielens Piet, Dendooven Dominiek, Decoodt Hannelore
2006, Uitgeverij Lannoo nv, Tielt

De strijd om de heuvelrug - Wijtschate 14-18

Vansuyt Michel
2009, Uitgeverij Groeninghe, Belfaststraat 12, 8500 Kortrijk

Der Erste Weltkrieg - Die Ur-Katastrophe des 20.Jahrhunderts

Burgdorff Stephan & Wiegrefe Klaus
2008, Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, München

Der Erste Weltkrieg - Wahrheit und Lüge in Bildern und Texten

Hamann Brigitte
2005, Piper, München – Zürich

Deutsche Kriegsgräberstätten im Westen

Kammerer Willi
Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., Kassel

Dienst am Menschen - Dienst am Frieden

Freunden und Förderern des Volksbundes Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V.
2009, Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V.

Käthe Kollwitz - Die Tagebücher 1908-1943

Kollwitz Käthe
2007, Verlagsgruppe Random House GmbH, München

Kollwitz

Krahmer Catherine
1981, Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg

La Belgique et la Guerre - Histoire Diplomatique

De Ridder Alfred

1920, Bertels Henri, Bruxelles

La Belgique et la Guerre - La Vie Matérielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale

Rency Georges, Stassart Albert

1920, Bertels Henri, Bruxelles

La Belgique et la Guerre - Les Opérations Militaires

Tasnier, général-major et R. Van Overstraeten, Luitenant-Colonel breveté

1920, Bertels Henri, Bruxelles

La Belgique et la Guerre - L'Invasion Allemande

Cuvelier J.

1920, Bertels Henri, Bruxelles

Pocket Battlefield Guide Ypres & Passchendaele

Holt, Major Tonie & Mrs Valmai

2006, Pen & Sword Books Limited, Barnsley, South Yorkshire

Reisgids naar de Eerste Wereldoorlog

Van Clemen Sam

2008, Standaard Uitgeverij nv, 2018 Antwerpen

Slagveld België 4 - Ieper - De heuvelrug van Mesen

Oldham Peter

1998, Uitgeverij De Krijger – Erpe

Soldatenfriedhöfe und Heldenhaine

Pietzsch Christian

2004, Institut für Landschaftsarchitektur

Stille Getuigen 1914-1918

Catalogus van de tentoonstelling - kunst en geestesleven in de frontstreek

Provinciale Dienst voor Culturele Aangelegenheden

1964, Provincie West-Vlaanderen

The West Point Atlas of War - World War I

Esposito Vincent J., Brigadier General

1995, Tess Press, Black Dog & Leventhal Publishers, Inc., New York, NY 10011

Vluchten voor de Grote Oorlog

Debaeke Siegfried

2004, Uitgeverij De Klaproos, Koksijde

Weltkrieg 1914-1918 erlebt und beschrieben von Karl Josef Scheible

Scheible Peter Hans

2004, Trafford Publishing (UK) Limited, CREWE UK CW2 7RP

Zeg mij waar de bloemen zijn - Vlaanderen 1914-1918

Durnez Gaston

1988, Uitgeverij Davidsfonds, Leuven

Zij, die vielen als helden...

Jacobs Mariette

1995, Provincie West-Vlaanderen

Linken

ANZAC Day – A guide to ANZAC-day for New Zealanders	www.anzac.govt.nz
Commonwealth War Graves Commission	www.cwgc.org
Stad Diksmuide	www.diksmuide.be
Gemeente Heuvelland	www.heuvelland.be
Stad Ieper	www.ieper.be
In Flanders Fields museum, Ieper	www.inflandersfields.be
Käthe Kollwitz Museum, Berlin	www.kaethe-kollwitz.de
Stad Mesen	www.mesen.be
Last Post Association	www.lastpost.be
Lijssenthoek Military Cemetery	www.lijssenthoek.be
Memorial Museum Passchendaele 1917, Zonnebeke	www.passchendaele.be
Peace Village Messines	www.peacevillage.be
Stad Poperinge	www.poperinge.be
The Royal British Legion	www.britishlegion.org.uk
Talbot House	www.talbothouse.be
Toc H	www.toch-uk.org.uk
Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge	www.volksbund.de
Vredesdomein Diksmuide	www.ijzertoren.org
Portaalsite van de Westhoek	www.westhoek.be
Toerisme en Recreatie in West-Vlaanderen	www.westtoer.be
Provincie West-Vlaanderen	www.west-vlaanderen.be
Wereldoorlog I in de Westhoek	www.wo1.be
Gemeente Zonnebeke	www.zonnebeke.be

Met oprechte dank aan

Mijn echtgenote **Hilde** en mijn kinderen **Liselotte**, **Andreas** en **Leontine**, voor hun geduld, gewaardeerde medewerking en gezelschap bij speurtochten en voorbereidende uitstappen.

De **CD&V-fractie in het Vlaams Parlement**, met name fractievoorzitter **Ludwig Caluwé**, voor de ondersteuning van deze driedaagse.

Prof. Dr. **Koen Koch** voor de tekst van zijn betoog op het Internationaal Colloquium in Ieper.

Collega's **Caroline Haverans** en **Mélania Verhaeghe** voor het nalezen en corrigeren van de teksten.

Commonwealth War Graves Commission in Ieper, mevrouw **Erna Rondelez-Vandooren**.

De medewerkers van de **Drukkerij** van het **Vlaams Parlement** voor het snelle en verzorgde werk.

Last Post Association, de heren **Guy Gruwez**, **Benoit Mottrie** en **Mathieu Mottrie**.

Leontine Vandenbussche en **Jens Vercruysse** voor de foto's en het gezelschap.

Toerisme Ieper, met name mevrouw **Sophie Wicke** en mevrouw **Michelle Martens**.

Het enthousiasme van de in totaal **45 deelnemers** aan deze 1-, 2- of 3-daagse, dat mij ertoe aanzette om een goed voorbereid en afgewerkt programma af te leveren.

Stefaan Vandenbussche
Burgemeester Gillonlaan 87
8500 Kortrijk
stefaan.vandenbussche@leutn.org

Wir haben viel, vielleicht alles, auch die Ehre verloren.

Eines bleibt uns, die ehrenvolle Erinnerung.

Ernst Jünger, In Stahlgewittern, 1920.

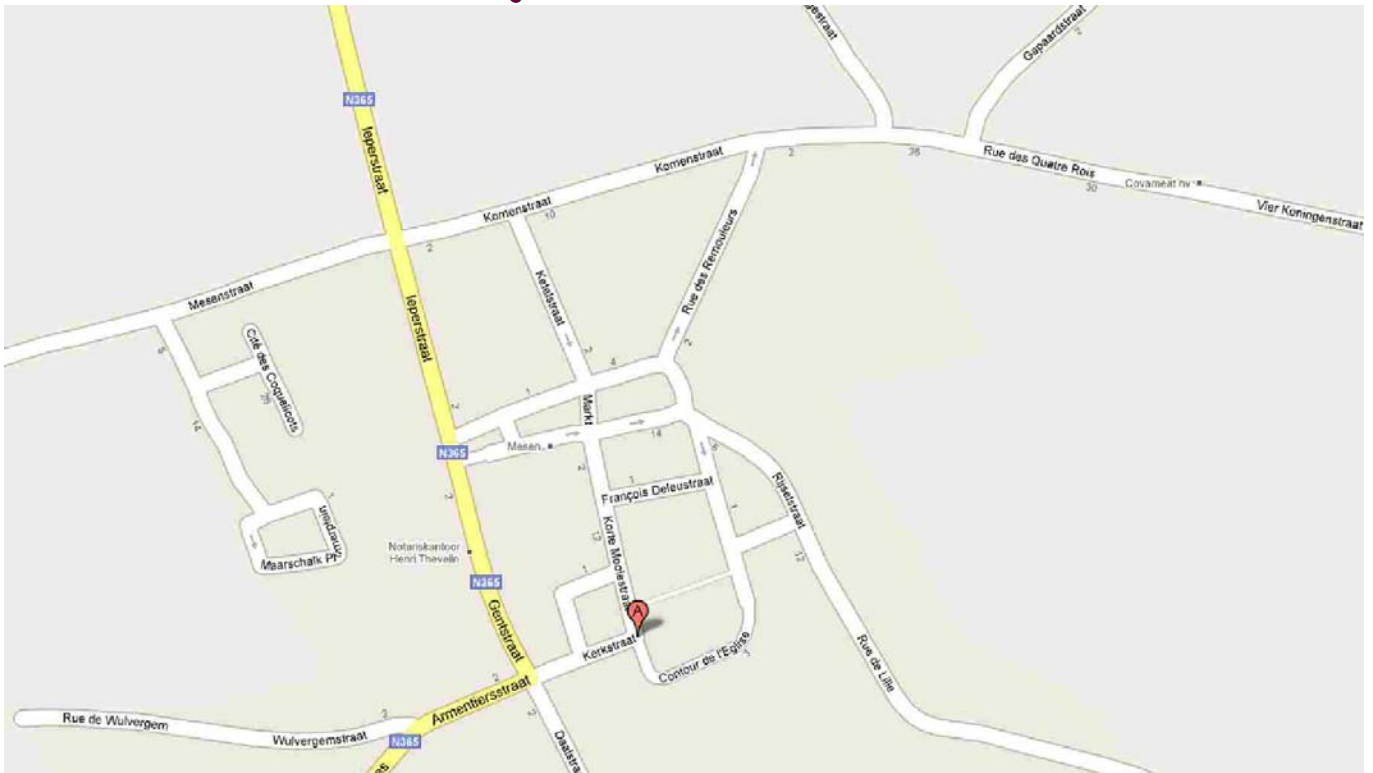
Inhoudstafel

Programma herdenking Wapenstilstand 2010	1.
Ieper - Saint-Charles de Potyze Franse militaire begraafplaats	2.
Ieper - De Menenpoort memoriaal van het Gemenebest	4.
Ieper - 11.00 hrs Menin Gate special Armistice Ceremony	5.
The Last Post Association	6.
Ieper - De Vestingroute	7.
Ieper - Ramparts Cemetery – Lille Gate begraafplaats van het Gemenebest	8.
Ieper - De Lakenhalle en het Belfort	8.
Ieper - Het In Flanders Fields Museum	9.
Poperinge - Lijssenthoek Military Cemetery begraafplaats v.h. Gemenebest	10.
Ieper - De Sint-Maartenskathedraal	15.
Herdenkingsconcert The Great War Remembered	16.
Mesen - Peace Village	17.
Mesen - Het Ierse Vredespark	18.
Mesen - Het Monument voor de Nieuw-Zeelanders	19.
Ploegsteert Memorial to the Missing	20.
Wijtschate Spanbroekmolenkrater –Lone Tree Crater –The Pool of Peace	21.
Poperinge – Talbot House	22.
Poperinge – Stadhuis en Executiepalen	23.
Vladslo – Duitse begraafplaats Praetbos	24.
Vladslo - Het Treurend Ouderpaar van Käthe Kollwitz	25.
Keiem - De Belgische begraafplaats	27.
Kaaskerke – De Dodengang	28.
Kaaskerke – De IJzertoren	29.
Prof. Dr. Koen Koch: Hoe '14-'18 te herdenken / herinneren ?	33.
Bibliografie	36.
Linken	38.
Met oprechte dank aan	39.
Inhoudstafel	40.

Stadsplan Meseen

Stadsplan Poperinge

